

UiT Norges arktiske universitet

Det juridiske fakultet

Kongens godkjenning vedrørende reindriftshytter

En prøving holdt opp mot Grunnloven §§ 98 og 108, og menneskerettighetene

John Clemet Jonassen

Masteroppgave i rettsvitenskap, JUR-3902, Høsten 2022

Innholdsfortegnelse

Kapittel 1 Innledning

1.1	Tema/Problemstilling.....	1
1.2	Aktualitet.....	1
1.3	Avgrensninger.....	1
1.4	Videre fremstilling.....	2

Kapittel 2 Beite- og jakt- og fiskehytter, oppført før fjellova 1920 trådte i kraft

2.1	Innledning.....	4
2.2	Hyttene behandles likt.....	4
2.3	Hytter til bruk under beite.....	6
2.4	Rettighetssubjekt.....	6
2.5	Omsettelighet.....	6
2.6	Retten er «nødvendig».....	7
2.6.2	Oppføring.....	7
2.6.3	Omsettelighetens begrensninger.....	7
2.6.4	Retten til å endre bebyggelsen.....	8
2.6.5	Retten bortfall.....	9
2.6.6	Bortfallstidspunktet.....	9
2.7	Prinsippene i servituttloven § 2	11
2.8	Administrasjon.....	12
2.8.2	Grunndisponeringstiltak.....	13
2.8.3	Ansvarsfordeling.....	13
2.8.4	Adgangen til fortsatt bruk av grunnen.....	14
2.8.5	Lovhjemmel for riving?.....	15
2.9	Oppsummering.....	17

Kapittel 3 Enkle samiske reindriftshytter, gammer, buer og stillinger

3.1	Tidspunktet for lovregulering.....	19
3.2	Omsettelighet.....	21
3.3	Retten er «nødvendig».....	21
3.3.1	Oppføring.....	21
3.3.2	Omsettelighetens begrensninger.....	22
3.3.3	Retten til å endre bebyggelsen.....	22
3.3.4	Retten bortfall.....	23
3.4	Retten til i utmark å disponere grunn.....	23
3.5	Avgiftsfri bruk.....	24
3.6	Rettighetssubjekt.....	24
3.7	Prinsippene i servituttloven § 2.....	25
3.8	Administrasjon.....	27
3.8.2	Offentlige interesser.....	27
3.8.3	Private interesser.....	28
3.9	Oppsummering.....	29

Kapittel 4 Hensynene bak kravet om «godkjennelse av Kongen»

4.2	Grunneiernes interesse.....	31
4.3	Hensynet til reindriften.....	31
4.4	Offentlig støtte.....	31
4.4.1	Reindriftsfondet.....	32
4.4.2	Reindriftsavtalen 1976.....	32

Kapittel 5 Forholdet til Grunnloven §§ 98 og 108, og EMK art. 14

5.2	HR-2018-897-A sin relevans.....	35
-----	---------------------------------	----

5.3	Høyesteretts metode.....	36
5.4	Usaklig eller uforholdsmessig forskjellsbehandling.....	37
5.4.1	Ufordelaktig behandling.....	37
5.4.2	Tilstrekkelig sammenliknbare forhold.....	38
5.4.3	Skjæringstidspunkt.....	41
5.4.4	Alternativt skjæringstidspunkt?.....	44
5.4.5	Saklighets- og forholdsmessighetskravet.....	46
5.4.6	Prøvingsintensitet.....	47
5.4.7	Saklighetskravet.....	48
5.4.8	Forholdsmessighetskravet.....	49
5.4.9	Oppsummering.....	50
5.5	EMK art. 14, jf. EMK P1-1.....	51

Kilderegister

1 Innledning

1.1 Tema/Problemstilling

Oppgaven tar sikte på å redegjøre for den sedvanebaserte rett reindriftssamer, og gårdeiere, har til å disponere grunn til enkle byggverk i utmarken, med det formål å prøve reindriftsloven 2007 (LOV-2007-06-15-40) § 21 tredje ledd, som begrenser reindriftssamers handlefrihet over den grunn som er disponert, mot Grunnloven §§ 98 og 108, og menneskerettighetene.

1.2 Aktualitet

I LH-2020-55580 hevdet staten at den aktuelle hytte saken gjaldt var en reindriftshytte, og at eieren av hytten trengte et statlig samtykke for å bruke grunnen som var disponert, til andre formål enn reindrift, herunder fritid. Lagmannsretten la til grunn at staten ikke hadde sannsynliggjort at den aktuelle hytte var en reindriftshytte. Forholdet lå derfor utenfor reindriftslovens virkeområde. Lagmannsretten la til grunn i et obiter dictum at statens myndighet til å avgjøre bruken etter reindriftsloven 2007 § 21 tredje ledd muligens må fortolkes bort som følge av Grunnloven¹. I motsetning til staten, hadde Statskog SF som grunneier ikke innsigelser mot at hytten ble stående². I det aktuelle tilfelle var statens samtykkekrav avgjørende for om det enkle byggverket skulle rives eller ikke.

1.3 Avgrensninger

Oppgaven avgrenses mot hytter til bruk under beite, jakt, og fiske, oppført av bruksberettigede i statsallmenninger, yngre enn da fjellova 1920 trådte i kraft 01.10.1920.

Fjellstyret hadde kompetanse til å oppføre nødvendige avgiftsfrie jakt- og fiskehytter i statsallmenninger fra og med da fjelloven 1920 trådte i kraft, jf. fjellova 1920 § 45 (LOV-1920-03-12-5), se fjelloven 1975 § 35 (LOV-1975-06-06-31). Jakt- og fiskeberettigede var fra 01.10.1920 ikke selv berettiget til å oppføre avgiftsfrie hytter i statsallmenningene³. Forholdet etter fjellova 1920 er derfor ikke sammenliknbart med de reindriftsberettigedes reindriftshytter.

¹ se kap. 3.1

² E-post fra saksøker i LH-2020-55580 dato 13.12.2022 klokken 10:40

³ Se Direktoratet for statens skogers rundskriv A. nr. 29/68

Det avgrenses mot hytter til bruk under beite oppført etter fjellova 1920 trådte i kraft. Det gjøres av hensyn til at Rt. 1948 s. 533, og Rt. 1986 s. 148, som jeg kommer tilbake til i kap. 2, har rettskraftvirkninger for hytter til bruk under beite eldre enn da fjellova 1920 trådte i kraft.

Oppgaven vil ta utgangspunkt i reindriftshytter, jf. § 21 første ledd, i motsetning til reindriftsboliger etter annet ledd. Dersom et statlig samtykke til omdisponering tolkes innskrenkende for reindriftshytter, kan det også være nærliggende, at kravet må tolkes innskrenkende, også for reindriftsboliger.

Det avgrenses mot reglene om hevd, jf. hevdslova (LOV-1966-12-09-1). Grunnloven §§ 98, og 108, og menneskerettighetene vil utgjøre en skranke, eller minstestandard. Det er denne minstestandarden som jeg skal forsøke å klargjøre i avhandlingen.

Oppgaven avgrenses personelt til det forhold der en reindriftssame, eller bestemte reindriftssamer sammen, har disponert grunn til enkle reindriftsbygg i utmarken. En reindriftssame, eller bestemte reindriftssamer kan legge ned driften. Et praktisk spørsmål kan være hva som skal skje, og hvilken handlefrihet reindriftssamene har, over den grunn som er disponert til enkle bygg i utmarken.

Det avgrenses mot den sedvanebaserte retten svenske reindriftssamer har til å etablere enkle byggverk i Norge. Avgrensningen er gjort på grunn av plasshensyn.

Det avgrenses mot plan- og bygningslovens regler, og hvordan disse reglene påvirker handlefriheten gårdeiere og reindriftssamer har til å disponere den grunn, som er tatt i bruk til enkle byggverk i utmarken. Plan- og bygningslovens regler vil ikke ha betydning for spørsmålet om reindriftsloven § 21 tredje ledd er i strid med Grunnloven.

1.4 Veien videre

Det skal først redegjøres for de regler som regulerer hytter/buer oppført av gårdeiere i statsallmenning før fjellova 1920 trådte i kraft 01.10.1920. Det redegjøres så for de regler som regulerer reindriftshytter, jf. reindriftsloven 2007 § 21 første ledd, og de legislative hensyn som begrunner kravet om «*godkjennelse av Kongen*» etter tredje ledd. De forskjellige regelsett

sammenliknes for å forsøke å avgjøre om det statlige samtykkekravet innebærer en ulovlig diskriminering av reindriftssamer.

Begrepene hytte, bu, naust, blir i kap. 2 brukt om hverandre. Begrepene hytte, bu og gamle blir brukt om hverandre i kap. 3.

«Reindriftssame» eller «reindrifftsberettiget» kan bli brukt om hverandre. Det samme gjelder for «gårdeier» og «bruksberettiget».

Kap. 2 Beite og jakt- og fiskehytter, oppført før fjellova 1920 trådte i kraft

2.1 Innledning

Høyesterett har i Rt. 1948 s. 533 og Rt. 1986 s. 148 drøftet rettighetsspørsmål knyttet til enkle sedvanebaserte bygg i statsallmenning oppført før fjellova 1920 trådte i kraft 01.10.1920.

Rt. 1948 s. 533 gjaldt en tvist mellom Eidfjord kommune og staten v/Landbruks- og matdepartementet. Spørsmålet dreide seg om eiere av hytter til bruk under beite, jakt og fiske skulle svare avgift for sin sedvanebaserte bruk. Rt. 1986 s. 148 gjaldt spørsmål omkring bortfall av slike hytterrettigheter.

Sedvanens materielle innhold er i dag nærmere beskrevet i Direktoratet for statens skoger sitt rundskriv MA 18/87 (27.04.1987). Rundskrivets virkeområde er alle hytter, buer, naust som ble bygget før fjellova 1920 trådte i kraft, og som ble benyttet i forbindelse med beite, jakt og fiske. MA 18/87 avløser tidligere rundskriv A. nr. 29/68 (04.05.1968).

Rundskrivene er begge laget av Direktoratet for statens skoger. De var opprinnelig interne dokumenter for forvaltningen. Direktoratet ble omorganisert til statsforetaket Statskog 01.01.1993, og Statskog SF har siden da håndhevet rundskriv MA 18/87⁴.

Høyesterett har lagt til grunn at det som står i rundskriv A. nr. 29/68 om eiernes rett til å utbedre og opprettholde de enkle bygg samsvarer med Rt. 1948 s. 533, og alminnelige rettsprinsipper, jf. Rt. 1986 s. 148 (på s. 152). Da Høyesterett har «godkjent» rundskriv A. nr. 29/68 i dette henseendet vil rundskrivene kunne tillegges vekt i løsningen av tvister relatert til disse typespørsmålene.

Rundskriv MA 18/87 gir retningslinjer for hvordan forhold relatert til byggene prosessuelt skal løses.

2.2 Hyttene behandles likt

⁴ se NOU 2018: 11 Ny fjellov kap. 15.2.16.1 «gjeldande rett»

I Rt. 1948 s. 533 krevde staten som et utgangspunkt at alle som hadde jakt- og fiskehytte, oppført før fjellova 1920, skulle betale avgift for bruken sin, i motsetning til hytter brukt i forbindelse med beite. Staten erkjente at hytter til bruk under beite var avgiftsfri.

Sedvanen som berettiget rett til å ha jakt- og fiskehytte på den ene siden, og hytte til bruk under beite på den annen, var for Høyesterett likevel innholdsmessig lik (på s. 535/536).

Avgiftsplikt for de som hadde oppført jakt- og fiskehytte, etter at loven trådte i kraft, ble begrunnet ut ifra den betraktning at det, fra og med da, var fjellstyret som hadde kompetanse til å oppføre avgiftsfrie jakt- og fiskehytter i statsallmenningene, jf. fjellova 1920 § 45 (på s. 536)⁵.

Samtidig som Høyesterett satte et skille ved ikrafttreddelsen av 1920-loven, for hytter til bruk under jakt og fiske, følger det av domspremissene at Høyesterett gjorde det samme for hytter til bruk under beite (på s. 537).

Det at Høyesterett ikke skilte mellom hytter til bruk under beite, og hytter til bruk under jakt og fiske, oppført før fjellova trådte i kraft vises gjennom Rt. 1986 s. 148.

Twisten gjaldt en gammel steinbu oppført i Ullensvang statsallmenning. Stølsdriften opphørte mellom 1870-1880. Det var uvisst om steinbua var en av de gamle stølshusene eller om den var bygd senere. På 1900-tallet hadde steinbua sporadisk blitt brukt til fiske- og fangstformål. En støl er av Norges bondelag definert som et område i utmarken der det var store beite- og slåttearealer⁶.

I spørsmålet om retten til den gamle steinbua var bortfalt, la Høyesterett til grunn at det var «riktig» å ta utgangspunkt i det som ble sagt i Rt. 1948 s. 553⁷ om at jakt- og fiskehytter eldre enn lova, kunne eieren ha stående, og uten å betale avgift.

⁵ se Direktoratet for statens skogers rundskriv A. nr. 29/68 punkt 5.

⁶ <https://www.bondelaget.no/vestland/nyhende/stolsdrift-for-i-tida> Dato 14.12.2022

⁷ Rt. 1986 s. 148 (på s. 151)

Det kan sluttes ut ifra disse to dommene at Høyesterett behandler de sedvanebaserte enkle bygg til beite, jakt og fiske, oppført før fjellova 1920 trådte i kraft, likt.

2.3 Hytter til bruk under beite

Beitehyttene er ifølge Rt. 1948 s. 553 (Eidfjord) brukt i forbindelse med «*driftebeiting eller reinbeiting*» (på s. 535). Ordføreren i Eidfjord (1913) har sagt at det var drevet med tamreindrift i Eidfjord fra det 18. århundre, og antakelig lenge før. Det var avbrudd fra ca. år 1840, til fire gårdeiere startet på ny rundt år 1880. Gårdeierne stiftet et tamreinlag i 1896, som fikk navnet Nedre Eidfjord renslag⁸. Eidfjord kommune ligger i Vestland fylke.

2.4 Rettighetssubjekt

Høyesterett beskrev de bruksberettigede som «eidfjordingene», jf. Rt. 1948 s. 533 på s. 534. Ifølge forarbeidene til fjellova 1920 § 45 refererte Departementet til de bruksberettigede som «bygdebeboerne»⁹. «[E]idfjordingene» gir inntrykk av at alle som bodde i kommunen var rettighetssubjekt. «[B]ygdebeboerne» kan tilsa en mer avgrenset krets av personer.

Direktoratet for statens skogers rundskriv MA 18/87, jf. tidligere rundskriv A. nr. 29/68 forutsetter i tillegg at retten til vederlagsfri hytte i statsallmenning hører under en eiendom, et gårdsbruk. Kretsen av personer som kan eie en slik hytte er da ytterligere avgrenset. Rundskrivenes beskrivelse samsvarer med den rettspraksis som finnes på området¹⁰.

2.5 Omsettelighet

Direktoratet for statens skogers rundskriv MA 18/87 beskriver den sedvanebaserte retten slik at retten er omsettelig.

I en skriftlig erklæring datert 21. september 1931 forutsatte daværende ordfører John Læg Reid og fjellstyrets formann Conrad Hereid at jakt- og fiskehyttene var omsettelig til hvem som helst innenbygds, se Høyfjellskommisjonen HFK-1931-1. Om begrensningene, se kap. 2.6.3.

⁸ Fjellovkomiteens innstilling 1916 s. 171 flg.

⁹ Fjellovkomiteens innstilling 1916 s. 144, se Rt. 1948 s. 533 på s. 543

¹⁰ se Rt. 1986 s. 148, RG 1972 s. 315, og RG 1978 s. 74.

2.6 Retten er «nødvendig»

Karakteristisk for de aktuelle hytter til bruk under beite er at disse ligger høyt til fjells, og langt fra all fast bosetning. Det er «nødvendig» å ha den slags hytter for å utøve beiterettighetene, jf. Rt. 1948 s. 533 (på s. 535/536).

Jakt- og fiskehytter for de bruksberettigede er i likhet med beitehyttene nødvendige for utøvelsen av rettighetene i fjerntliggende strøk, flere mil fra deres bosteder (s. 536). Forarbeidene til fjellova 1920 § 45 la til grunn at dette var en urgammel allmenningsrett til fornødne jakt- og fiskehytter¹¹.

2.6.2 Oppføring

Fjellova § 45 ble begrunnet blant annet med at det var «*en herredssak at faa de fornødne hytter opført, og at ikke den enkelte skal ha anledning til at tilvende sig en faktisk særfordel ved at opføre hytter til fortrængsel for andres almenningsbruk [Min understreking]*»¹². Det var behov for å administrere utmarksbruken. Forutsetningsvis tilsier det at det tilkom den enkelte selv, før fjellova 1920, å vurdere om vedkommende hadde nødvendig behov for hytte, til bruk i samband med bruksrettene.

2.6.3 Omsettelighetens begrensninger

Det alminnelige utgangspunktet er at ingen kan overføre større rett enn det han selv har, jf. Rt. 1990 s. 500 på s. 507.

Retten til hytte er «nødvendig». Den person gårdsbruket overføres til, må derfor også ha et nødvendig behov for hytte i forbindelse med jakt, fiske eller beite.

¹¹ Fjellovkomiteens innstilling 1916 s. 144

¹² Fjellovkomiteens innstilling 1916 s. 144

Rundskriv MA 18/87, som er et internt for Direktoratet for Statens skoger, nå Statskog SF, forutsetter at hytten må omsettes sammen med det gårdsbruk retten hører under. Dersom de bruksberettigedes praksis er slik at retten følger gården, vil det også begrense omsetteligheten.

2.6.4 Retten til å endre bebyggelsen

I Rt. 1986 s. 148 begrunnet Høyesteretts flertall på tre dommere at retten til nødvendig hytte var bortfalt som følge av at eieren av gården hadde latt hytten forfalle, og da frivillig oppgitt den rett vedkommende hadde til å disponere over grunnen. Høyesteretts flertall var likevel enig med mindretallet i at retten uansett var bortfalt. Flertallet la til grunn at vedlikeholdsretten «klart» var overskredet (på s. 153). Mindretallet begrunnet overskridelsen som rettens bortfallsgrunnlag.

Av herredsrettens dom, som mindretallet voterte for å stadfeste (s. 149), fremkom det at hytten ble beskrevet som en «*moderne oppført hytte*» (på s. 153). Høyesteretts mindretall la til grunn at «*den fremtrer vesentlig endret i forhold til den bu vedlikeholdsretten gjaldt*» (s. 153).

Etter mitt skjønn begrunnet mindretallet rettens bortfall i samsvar med Rt. 1948 s. 533, og fjellova 1920 sine forarbeider, om at retten er «*nødvendig*» for å utøve bruksrettene, se kap. 2.6.

Det samsvarer med juridisk teori, som for tilsvarende bygg, har tolket den sedvanebaserte retten dithen at det går en «*grense for hvor omfattende endringer som kan gjøres. Endringene må være innenfor det som er nødvendig for at byggverket skal kunne tjene sin funksjon.*»¹³

Grensene for hva som var nødvendig for at hytten skulle tjene sin funksjon som jakt- og fiskehytte var, ifølge mindretallet, overskredet da eieren hadde endret det gamle stølsbygget til en moderne hytte. Hvor grensen går vil måtte bero på en helhetlig vurdering i det konkrete tilfelle¹⁴.

¹³ Finnmarkskommisjonen Nesseby felt 2 kap. 11.3.2.2 s. 165/166

¹⁴ Se Rundskriv A. nr. 29/68 pkt. 2 der Direktoratet for statens skoger legger til grunn at spørsmålet «*løses i hvert enkelt tilfelle*».

2.6.5 Rettens bortfall

Høyesterett la til grunn at de synspunkter som gjorde seg gjeldende i 1920 har betydning også for spørsmålet om rettens bortfall, se Rt. 1986 s. 148 (på s. 151). Retten til å ha hytte oppført før fjellova 1920 trådte i kraft, er nødvendig for å utøve bruksrettene, se kap. 2.6. Da må den etterfølgende bruken, ifølge Høyesteretts resonnement, også være nødvendig.

I samme retning resonnerer Finnmarkskommisjonen: «*Retten har sitt grunnlag i langvarig bruk av nødvendige byggverk i forbindelse med utøvelsen av tradisjonell utmarksbruk. Den retten som finnes i dag, vil derfor ikke omfatte noe mer enn det som kan karakteriseres som nødvendig*»¹⁵. Karl Arne Utgård hevder retten kan tapes på allmenningsrettslig grunnlag¹⁶.

Fra underrettspraksis kan nevnes RG-1978-74. Hytten hadde ikke tilknytning til seterretten lenger, og var ifølge tingretten blitt en fritidshytte (s. 77/78). Spørsmålet var om eieren av seterhytten, oppført i 1910, kunne fortsette å bruke hytten avgiftsfritt. Retten la til grunn at eieren ikke lenger var berettiget avgiftsfri bruk.

Ut ifra praksis og teori kan det sluttet at den etterfølgende bruk av de aktuelle hytter også må være *nødvendig*.

2.6.6 Bortfallstidspunktet

Med Rt. 2001 s. 213 og Rt. 2001 s. 394, sammenholdt med juridisk teori, kan bortfallstidspunktet muligens presiseres.

Ifølge bygdeallmenningsloven (bgdalml.) § 2-6 første ledd nr. 2 og statsallmenningsloven (statsalml.) § 2-6 første ledd nr. 2 faller en bruksrett bort dersom jordbruksdriften på eiendommen «*blir lagt ned*» og ved «*omdisponering*» mister sin karakter av jordbruk. Avgjørende for om en eiendom er omdisponert er om den «*nå i det alt vesentlige fremstår som en bolig- eller fritidsbolig*», jf. Rt. 2001 s. 213 (s. 223).

¹⁵ Finnmarkskommisjonen Nesseby felt 2 s. 164 kap 11.3.2.1

¹⁶ Retten til jakt- og fiske i Statsallmenning kap. 9 s. 48

Ifølge teorien gjelder omdisponeringsalternativet på ulovfestet grunnlag for ulovfestede allmenningsretter¹⁷. Begrunnelsen er at det etter de to nevnte høyesterettsdommer ikke skal skilles skarpt mellom vilkårene for stiftelse, innhold og bortfall av allmenningsretter. Den materielle retten innehaverne av de enkle byggverk har til å disponere grunn i samband med bruksrettene er ikke kodifisert.

Det at sedvanen til å ha enkle byggverk i utmarken er et utslag av en urgammel allmenningsrett¹⁸, og at det i teorien er lagt til grunn at retten kan bortfalle på allmenningsrettslig grunnlag¹⁹, taler for at spørsmålet om bortfall, foruten passivitet, må avgjøres på grunnlag av et ulovfestet omdisponeringsalternativ.

Fjellova 1920 § 49 forutsatte at «[s]eter og fjelleng i statsallmenning» skulle forbli «i den eiendoms bruk, hvorunder seteren eller fjellenget ved lovens ikrafttreden [ble brukt]» med mindre annenmanns bedre rett derved ble krenket. I teorien er bestemmelsen tolket slik at denne ikke gjaldt nødvendige hytter oppsatt i forbindelse med bruksrettene²⁰. Det at husværene ifølge loven ikke forble i den eiendoms bruk, kan tilsi at en mulig omdisponering må løses med utgangspunkt i om det enkle bygget «*nå i det alt vesentlige fremstår*» som et fritidsbygg.

Lagmannsretten resonnerer i denne retning i RG-1972-315. Området der en hytte fra 1800-tallet var plassert, ble sporadisk brukt til beite, men dens primære funksjon i nyere tid var å fungere som jakthytte. Tingretten hadde lagt til grunn at slike hytter/buer ikke kunne behøvsprøves (på s. 320). Lagmannsretten var uenig, og la til grunn at det var tvilsomt at retten var i behold da denne «*bare [tjente] til eksklusivt bruk for ankemotpartene*» (på s. 318). Saken ble likevel avgjort på et annet grunnlag. Lagmannsretten var etter mitt skjønn av den oppfatning at hytten ble brukt i fritid, og stilte spørsmålsteget ved behovet for en slik hytte. Et ulovfestet omdisponeringsalternativ, hvor spørsmålet er om selve hytten «*nå i det alt vesentlige*» fremstår som et fritidsbygg, kan begrunne bortfall dersom det er omtvistet om retten fremdeles er i behold.

¹⁷ se Johansen og Høgetveit Berg 2001, Kap. 4 s. 592

¹⁸ Fjellovkomiteens innstilling 1916 s. 144

¹⁹ se Utgård 2020 kap. 9 s. 48

²⁰ NOU 2018: 11 Ny fjellov kap. 15.2.16.1 på s. 204

2.7 Prinsippene i servituttloven § 2

I Rt. 1986 s. 148 la Høyesterett til grunn at Rt. 1948 s. 533 ikke direkte sa «*noe om senere bortfall av slike hytterettigheter, men det synes naturlig at de synspunkter som skulle være avgjørende for om retten var til stede i 1920, også legges til grunn for spørsmålet om senere bortfall*» (på s. 151). Høyesterett er noe vag, men resonneringen kan etter mitt skjønn sammenfalle med momentet i servituttloven § 2 om at formålsbetraktninger er relevant i avgjørelsen om retten er bortfalt.

Et annet moment i servituttloven § 2 er «*tida og tilhøva*». «*Tida og tilhøva*» er et alminnelig prinsipp, jf. Rt. 1995 s. 644 på s. 652. Høyesterett anvendte her prinsippet på en beiterett, utviklet på grunnlag av lokal sedvane. Retten til nødvendige jakt-, fiske-, og beitehytter i statsallmenning, oppført før fjellova 1920 trådte i kraft, er basert på sedvane.

Retten til nødvendige hytter i utmarken, gir i likhet med en beiterett, en rett til en viss bruk på annen manns eiendom. En forskjell mellom rettighetene, er at en rett til husvære er total, og en beiterett er partiell. Karakteristisk for en total rett er at den utelukker grunneiers bruk. Grunneier kan i utgangspunktet ikke bruke den grunnen hvor det står et byggverk. Når retten er partiell, ved f.eks. en beiterett, så kan grunneier fremdeles bruke eiendommen, om enn begrenset.

Prinsippet «*tida og tilhøva*» er kommet til uttrykk i tomtfesteloven (LOV-1996-12-20-106) § 16 annet ledd, som gjelder totale bruksretter. Det at «*tida og tilhøva*» er kommet til uttrykk i tomtfesteloven, sammenholdt med at dette er et alminnelig prinsipp, tilsier at «*tida og tilhøva*» har overføringsverdi, også til andre totale rettigheter over annen manns eiendom. Prinsippet «*tida og tilhøva*» bør derfor også få anvendelse på sedvanebaserte jakt-, fiske og beitehytter i utmarken.

Finnmarkskommisjonen har også sluttet at «*tida og tilhøva*» er et relevant moment i avgjørelser som dreier seg om analoge enkle byggverk som i Rt. 1948 s. 533²¹.

Det tredje og siste momentet i servituttloven § 2 er «*naturmangfaldet på staden*». Det er nærliggende at momentet er et alminnelig prinsipp på grunn av Grunnloven § 112. Det finnes

²¹ Finnmarkskommisjonen Nesseby felt 2 11.3.2.2 på s. 165

ikke høyesterettspraksis som uttrykkelig stadfester dette. I teorien legges det til grunn at miljøvern «utvilsomt» er en samfunnsinteresse «som berettiger regulering og begrensninger i utøvelsen av eiendomsretten. Grunnloven § 112 gir miljøhensynet grunnlovsvvern»²². Fra en mer til det mindre betraktning må miljøhensyn også sette begrensninger for utøvelsen av rettigheter over fast eiendom. Dette tilsier at «naturmangfoldet på staden» er et moment som setter føringer for bruken av byggene i statsallmenning som er eldre enn da fjellova 1920 trådte i kraft.

Flertallet baserte resultatet på passivitetsbetraktninger. Høyesteretts uttalelse om at de synspunktet som skulle gjøre seg gjeldende i 1920, også skal legges til grunn i avgjørelsen for senere bortfall, er et obiter dictum/slengbemerkning, med relativt begrenset vekt. Det var likevel ikke dissens om dette utgangspunktet. Det finnes ikke andre autoritative kilder som gir et annet resultat.

Etter mitt skjønn kan det konkluderes med at «formålet med retten», «tida og tilhøva», og «naturmangfoldet på staden» er momenter som skal legges til grunn ved avgjørelsen for om retten til å ha enkle byggverk i statsallmenning, oppført før fjellova 1920 trådte i kraft, er overskredet.

2.8 Administrasjon

Direktoratet for statens skoger, nå Statskog SF, er kompetent til å fatte beslutninger om forhold relatert til de sedvanebaserte hytter oppført før fjellova 1920 trådte i kraft. Statsforetaket kan anerkjenne slik rett, og bekrefte at vilkårene for overføring fra rettighetshaver til ny rettighetshaver er oppfylt. Statsforetaket kan gi tillatelse til mindre utvidelser av bebyggelsen. Kompetansen kan delegeres til skogforvaltningen. Fjellstyret har rett til å uttale seg.

Direktoratet for statens skogers rundskriv MA 18/87 er saksbehandlingsregler som retter seg mot skogforvaltningen og skoginspektørene. Rundskrivet gir i seg selv intet rettsgrunnlag.

²² Bugge 2019 s. 48

Statskog SF sin myndighet til å avgjøre tvister kan i mangel av andre kompetansegrunnlag, bare forankres i grunneierretten. Statskog SF sin eierrådighet begrenses av fjelloven 1975 §§ 12 og 13, jf. 1. Retten til å disponere grunn til nødvendig hytte er i utgangspunktet ikke en avhending av statsallmenningss grunn etter fjellova § 13. Spørsmålet er da om fjelloven § 12 er anvendelig.

2.8.2 GrunnDisponeringstiltak

Fjelloven § 12 første ledd første punktum gjelder «*[i]verksetjing av grunndisponeringstiltak – herunder tiltak som gjeld vassdrag – i statsallmenning*». Naturlig språklig forstått er grunndisponeringstiltak et tiltak som gir noen/noe rett til å disponere statsallmenningss grunn. Lovens forarbeider presiserer ikke meningsinnholdet nærmere. Departementet har likevel uttalt følgende om begrepet i et brev til Norges fjellstyresamband:

«Når det gjelder lovens § 12 om grunndisponeringstiltak ser Departementet det slik at virkeområdet for denne må avgrenses til grunndisponeringstiltak som bortfeste av tomter til hytter, hoteller og andre bygninger, bortfeste av fallrettigheter, bruk av grunn til veier, kraft- og telefonlinjer, damanlegg o.s.v. - med andre ord tiltak som er knyttet til grunnen, men som ikke har den jordbruks- og bruksrettsmessige tilknytning som gjelder for tilleggsjord og beitekultivering.»²³

For de sedvanebaserte bygg er det ikke opprettet festekontrakter. Det er isteden utstedt en erklæring, der skogforvaltningen erkjenner at vedkommende bruk har ervervet rett til den tomt det gjelder, og hva retten omfatter²⁴. Den erklæringen som er utstedt har likhetstrekk med annerkjennelsen av et vederlagsfritt feste. Det at retten har likhetstrekk med et feste kan tilsi at avgjørelser om annerkjennelse av rett, og utvidelse av bebyggelsen kvalifiserer som grunndisponeringstiltak.

2.8.3 Ansvarsfordelingen

Det følger av fjelloven 1975 § 12 annet ledd første punktum at Departementet treffer avgjørelser etter første ledd med mindre «anna er særskilt fastsatt». FOR-1995-07-01-679 § 2

²³ Jf. Brev fra Landbruksdepartementet til Norges Fjellstyresamband 30. april 1997, se NOU 2007: 13 Bind A s. 337

²⁴Rundskrivsamling til fjellstyrepermen 2019-2023

https://statskog.s3.amazonaws.com/pdf_word/eiendom/statsallmenning/Rundskrivsamling.pdf?mtime=20200124100806 på s. 28, Dato 14.12.2022

delegerer myndigheten til å treffe grunn disponeringstiltak til Statskog SF. Etter forskriftens § 4 er Statskog SF kompetent til å delegere ansvaret videre til distriktskontorene.

Før det blir tatt «avgjerd skal fjellstyret og i tilfelle allmenningsstyret ha hatt høve til å kome med fråsegn i saka», jf. fjelloven § 12 annet ledd annet punktum. Fjellstyret «skal» uttale seg. Allmenningsstyret uttaler seg «i tilfelle». Forarbeidene presiserer at allmenningsstyret uttaler seg dersom skogbruksinteressene er inne i bildet²⁵, se fjelloven 1975 § 9.

Fjellstyret har en ubetinget rett til å uttale seg dersom Statskog SF som grunneier skal anerkjenne at gårdeieren det gjelder, har ervervet en rett, slik som i Rt. 1948 s. 533. Utvidelse av bebyggelsen er også et grunn disponeringstiltak. Allmenningsstyret uttaler seg dersom skogbruksinteressene er berørt.

Statskog SF har kompetanse til å delegere sin avgjørelsesmyndighet videre til distriktskontorene.

Det å bekrefte at vilkårene for overføring er oppfylt, har ikke noe med grunnen å gjøre, og vil derfor ikke utgjøre et grunn disponeringstiltak.

2.8.4 Adgangen til å bruke grunnen etter rettens bortfall.

Dersom den sedvanebaserte retten til å disponere grunnen er opphørt, foreligger i utgangspunktet ikke et særskilt grunnlag lenger, og eieren av hytten må da ha samtykke fra grunneier dersom han/hun vil fortsette å disponere grunnen.

Spørsmålet er da om eieren av bygget kan opprette et festeforhold med Statskog SF til tomten der hytten står. Avhending av allmenningsgrunn er i utgangspunktet utelukket, jf. fjelloven § 13.

Opprettelse av et feste er i utgangspunktet et «grunn disponeringstiltak», jf. fjelloven § 12 første ledd, se kap. 2.8.2. Statskog SF har myndighet til å avgjøre om et feste skal opprettes, jf. § 12 annet ledd, se kap. 2.8.3. Fjellstyret «skal» uttale seg, og allmenningsstyret uttaler seg «i tilfelle» skogbruksinteressene er inne i bildet, jf. § 12 annet ledd annet punktum.

²⁵ Ot.prp.nr.55 (1972-1973) på s. 43 og Ot.prp.nr.32 (1973-1974) på s. 43

Dersom den sedvanebaserte retten til å disponere grunnen er opphørt har eieren av bygget i utgangspunktet mulighet til å inngå en festekontrakt med Statskog SF som grunneier.

Dette kan likevel «berre skje når det ikkje medfører vesentleg skade for nokon som har bruksrett, og under omsyn til prinsippa for naturvern», jf. § 12 første ledd første setning. Naturlig språklig forstått er Statskog SF sin skjønnsfrihet begrenset. Det samsvarer med lovens forarbeider, der det legges til grunn at dersom «eit grunn disponeringstiltak vil medføre vesentleg skade for nokon som har bruksrett, gjev § 12 ikkje nokon heimel for å setje det i verk, - då må det anten samtykkje frå vedkommande bruksrettshavarar eller oreigning til», jf. Ot.prp.nr. 55 (1972-1973) på s. 43.

Hva som er «vesentleg skade» avgjøres ved «skjøn», jf. fjelloven § 12 første ledd siste setning, jf. fjelloven § 34 annet ledd. I vurderingen kan det muligens vektlegges hvor lenge hytten har stått, og om den aktuelle hytte tidligere er påklaget²⁶.

Statskog SF har i utgangspunktet kompetanse til å opprette festekontrakter til de aktuelle husvære med mindre festeforholdet vil medføre «vesentleg skade» for andre bruksrettshavere.

2.8.5 Lovhjemmel for riving?

Lovgiver kan i kraft av fjelloven § 38 gi nærmere forskrifter til gjennomføringen av loven. Forskrift om seter og tilleggsjord m.m. i statsallmenning (FOR-1984-06-22-1302) gir «*nærare foresegner for utøving av jordbrukstilknytte bruksrettar og ressursutnyttinga elles i statsallmenningane*», jf. § 1.

Forskriftens § 5 har en bestemmelse om gjeterbuer. En jordbruker med beiterett i statsallmenning kan etter § 5 første ledd få utvist «*ein stad for oppføring av gjetarbu*». Det er Fjellstyret som tar «*avgjerd om gjetarbu*», jf. tredje ledd. Når «*gjetarbua ikkje lenger er i bruk skal fjellstyret fatte vedtak om at inngjeringa eller gjetarbua skal fjernast, om det ikkje kan utvisast til ein annen som har bruksrett*», jf. femte ledd.

Spørsmålet er om § 5 også omfatter hytter til bruk under beite som er oppført før fjellova 1920 trådte i kraft.

²⁶ Se Nesseby felt 2 kap. 12.5.6.2 på s. 200

Det følger av Grl. § 113 at «*Myndighetenes inngrep overfor den enkelte må ha grunnlag i lov*». Naturlig språklig forstått er ikke enhver innskrenkning i den enkeltes handlefrihet et «*inngrep*». Lønning-utvalget la til grunn at «*[f]or at man kan tale om et «inngrep», må det foreligge kvalifiserte forhold som rammer den enkelte*²⁷. Selv om et krav om å rive bua først kan bli aktuelt når den sedvanebaserte retten er opphørt, så vil kravet virke inngripende for den enkelte som rammes i den situasjon hvor grunneier ikke har innsigelser (sml. LH-2020-55580). Det kan etter mitt skjønn legges til grunn at et offentligrettslig krav om riving kvalifiserer som et «*inngrep*».

På «*området for det forvaltningsrettslige legalitetsprinsippet utgjør lovens ordlyd ikke bare den sentrale tolkningsfaktoren, men den danner også rammen for regelfortolkningen*», jf. HR-2021-2275-A (avsnitt 60). De kvalitative krav til lovhjemmelen innebærer at loven må være *tilgjengelig* og *så presis* som forholdene tillater (avsnitt 59). En naturlig språklig forståelse av «*gjeterbua*» etter § 5 femte ledd er at denne referer seg til den bestemte bua som fjellstyret har utvist etter tredje ledd. Andre gjeterbuer faller naturlig språklig forstått utenfor hjemmelens virkeområde.

Forvaltningspraksis tillegges vekt i den utstrekning den «*kan tas som uttrykk for eller har gitt seg utslag i en fast og konsistent praksis*», jf. HR-2016-2017-A (avsnitt 50) og Rt. 2005 s. 1757 (avsnitt 45).

Norges fjellstyresamband legger til grunn at:

*«Buer oppført før 1920, som ikke lenger er knyttet til en jordbrukseiendom, ikke oppfyller vilkåret til avgiftsfritt feste. Disse objektene vil derfor kunne bli fritt omsettelige, på vanlige festekontrakt. Imidlertid vil Statskog SF i dag ikke godkjenne at en bu oppført før 1920 skilles fra en jordbrukseiendom.»*²⁸

Norges fjellstyresamband presiserer at:

²⁷ Dokument 16 (2011-2012) pkt. 41.2 s. 246

²⁸ Håndbok for norske fjellstyrer: <https://www.bondelaget.no/vestland/nyhende/stolsdrift-for-i-tida>

«[d]et er SSF som grunneigar som besluttar om ei bu oppført før 1920 kan skillast frå eiedommen. Fjellstyret har ikkje kompetanse på dette området, men skal høyrast i spørsmålet før SSF tek avgjerd. Sjå også rundskriv MA 18/87 utarbeida av Direktoratet for Statens skoger»²⁹.

SSF er forkortelse for Statskog SF. Ut ifra fjellstyrets praksis er det naturlig å forstå seterforskriften § 5 dithen at femte ledd omfatter de gjeterbuer som er oppført i regi av fjellstyret etter tredje ledd. Fjellstyret og Statskog har hatt en klar ansvarsfordeling når det gjelder hytter til bruk under beite, eldre enn da fjellova 1920 trådte i kraft. Praksisen er langvarig, fast, og konsistent.

Det kan etter mitt skjønn konkluderes med at hytter til bruk under beite oppført før fjellova 1920 trådte i kraft faller utenfor seterforskriften § 5 sitt virkeområde. Bestemmelsen begrenser ikke Statskog SF sin adgang til å opprette festekontrakter til de aktuelle hytter.

2.9 Oppsummering

Retten de bruksberettigede har til å disponere grunn til hytte i statsallmenning, oppført før 01.10.1920, karakteriseres av at retten:

- er omsettelig. Må omsettes sammen med det gårdsbruket retten hører under.
- er «nødvendig». Momentet setter føringer for oppføring, bruken, omsettelighet, og rettens bortfall.
- utøves i samband med beite, eller jakt- og fiske.
- tilkommer gårdeiere.
- gir rett til å disponere grunn i statsallmenninger.
- er avgiftsfri.

De bruksberettigede var selv kompetent til å vurdere behovet, og oppføre hytte før fjellova 1920 trådte i kraft.

²⁹ E-post fra Norsk fjellstyresamband 4. november 2022 klokken 10:41

«[F]ormålet med retten», «tida og tilhøva» og «naturmangfaldet på staden» setter føringer for bruken.

Statskog SF som grunneier er på grunnlag av eiendomsretten kompetent til å behandle saker relatert til byggene.

Det kreves et avtalerettslig samtykke fra Statskog SF som grunneier for å opprette en festekontrakt. Forutsetningen er at festet ikke medfører «vesentleg skade» for andre bruksrettshavere. Det oppstilles ikke ytterligere begrensninger.

Kap. 3 Enkle samiske reindriftshytter, gammer, buer og stillinger

3.1 Tidspunktet for lovreguleringen

Spørsmålet er når den sedvanebaserte retten til å oppføre enkle byggverk i reindriften ble lovregulert.

Det fulgte av lov om reindrift 12. mai 1933 § 30 første ledd at:

«Hvor flyttlappene har rett til å opholde sig med ren, har de også adgang til på de i følgende paragrafer anførte vilkår å ta, så vel på privat som på offentlig eiendom, løvtrær, busker, ener, vidjer, bjerkeris, selvtørrede bartrær, nedfallne grener og kvister, tørt vindfall og stubber samt never og bark, forsåvidt de selv benytter trevirket til

a. brensel

b. gammer,asjoner, boder (bur) eller stillinger for opbevaring av løsøre og matvarer,

c. ... »

En naturlig språklig forståelse av «adgang til ... å ta ... løvtrær, busker, ... til gammer,asjoner, boder» tilsier at bestemmelsen tok sikte på å regulere adgangen til å utta trevirke av forskjellig slag til et bestemt formål. Naturlig språklig forstått var staten kjent med at det her foregikk en praksis for å etablere bygg i utmarken. Etter sin ordlyd medvirket bestemmelsen til at denne praksisen kunne fortsette, ved at den gav lovbestemt rett til å ta ut trevirke. Bestemmelsen gav likevel etter sin ordlyd ikke en rett til å disponere grunn til gammer,asjoner eller boder.

Departementets formål for den «uttømmende oppregning» av de gjenstander, hvortil samene kunne ta trevirke var å betone at «det tagne virke må anvendes av dem selv og således ikke må selges³⁰». Det at forarbeidene presiserte at trevirket skulle brukes til bestemte formål, og til eget behov, viser at et formål med § 30 var hensynet til kontroll med uttak av trevirke.

³⁰ Utkast til lov om reindriften 1922 s. 89 flg.

Departementet henviste til lov 1908 nr. 2 om vernskogens bevarelse og mot skogens ødeleggelse § 10. Et formål bak § 30 var naturvern. Departementet viste videre til Konvensjon 1919 § 57, som var en grenseoverskridende avtale mellom Norge og Sverige om reindrift. Ordlyden i § 57 er omtrentlig lik 1933-lovens § 30.

Wien-konvensjonen om traktatretten (Vienna Convention on the Law of Treaties (VCLT)) gir føringer for hvordan avtaler mellom stater skal tolkes. Norge har ikke ratifisert VCLT, men den skal i stor grad gi uttrykk for folkerettslig sedvanerett, jf. HR-2019-282-S (avsnitt 48). Den er da relevant for tolkningen av konv. 1919 § 57.

Det skal tas utgangspunkt i ordlyden, jf. VCLT art. 31. Dette samsvarer med den metode Høyesterett anvendte i HR 2019-282-S (avsnitt 49). Ifølge ordlyden i § 57 ga bestemmelsen samene adgang til å ta trevirke. Ordlyden er taus om en rett til å disponere grunn til enkle byggverk.

Supplerende tolkningsmomenter som f.eks. forarbeider, teori har begrenset vekt, jf. VCLT artikkel § 32. Konstitusjonskomiteen viste til at § 57-77 ga bestemmelser om adgang til å ta trevirke³¹. Den norsk-svenske reinbeitekommissjonen 1964 skrev at konvensjon 1919 § 57, ifølge forskriftene, «*blant annet tar sikte på å forhindre at utøvelsen av adgangen til å ta trevirke påfører skogen varig skade*»³². De supplerende momenter med begrenset vekt er taus om § 57 regulerte en rett til å disponere grunn. Det legges derfor avgjørende vekt på ordlyden i § 57. Bestemmelsen tok bare sikte på å lovregulere adgangen til uttak av trevirke.

Reindriftsloven 1933 § 30 sin ordlyd og dens forarbeider trekker i retning av at 1933-loven ikke regulerte retten til å disponere grunn til enkle byggverk i utmarken. Det støttes opp av LH-2020-55580 hvor lagmannsretten la til grunn at retten ikke fulgte av 1933-loven, men ble regulert av sedvane³³.

I merknaden til 1978-loven § 10 nr. 1 som gjaldt adgang til nødvendig hytte, bu og gamle skrev Departementet: «*At tilsvarende gjelder i henhold til loven av 1933 er ikke direkte sagt, men det følger forutsetningsvis av lovens § 30 bokstav b og vites ikke å være trukket i tvil,*

³¹ se Indstl. S. LIV. 1919 på s. 5

³² se Innstilling avgitt av den norsk-svenske reinbeitekommissjon av 1964 på s. 18

³³ Kap. 3.1

bortsett fra at hytter ikke er nevnt i 30, b». Jeg tolker Departementet dithen at det hevdet at retten reindriftssamer hadde til å disponere grunn til enkle byggverk klart fulgte av 1933-loven, selv om dette ikke var direkte sagt i § 30 b. I lovkommentaren til reindrifftsloven § 21 skrev Kirsti Strøm Bull at «*[i]følge forarbeidene til 1978-loven var det tilsvarende bestemmelser i reindrifftsloven av 1933, men de nevnte ikke hytte*»³⁴. 1978-loven må leses for det øye at den bygde på en forutsetning om at loven var reindrifftsrettens eneste rettslige grunnlag³⁵. Det er et syn som i dag er forlatt, jf. HR-2017-1230-A (avsnitt 23).

1933-lovens ordlyd i § 30 b bidro til at reindrifftsamenes praksis med å bygge enkle byggverk i utmarken kunne fortsette. Men, retten ble ikke regulert av 1933-loven § 30 b. Retten ble regulert av sedvane fram til 1978-loven trådte i kraft 01.07.1979.

3.2 Omsettelighet

Naturlig språklig forstått kan det ikke utledes av ordlyden i reindrifftsloven § 21 første ledd at retten til hytte er omsettelig. At hytterettigheten er omsettelig fremkommer forutsetningsvis av tredje ledd som nedsetter et forbud mot å overdra denne til «*andre enn utøvere av reindrift*». Samerettsutvalget II bekreftet at bestemmelsen på dette punkt i praksis tolkes antitetisk³⁶.

Ordlyden i tredje ledd tilsa naturlig språklig forstått at staten var kjent med at reindriftshytter ble omsatt. Etter ordlyden kunne praksisen fortsette, om enn i et begrenset omfang. Det at staten var kjent med, og medvirket til praksisen, taler for at hyttene er omsettelig. Retten til å omsette hyttene er likevel ikke nedfelt i reindrifftsloven § 21. Rettens omsettelighet reguleres da av sedvane, se nærmere kap. 3.3.2.

3.3 Retten er «nødvendig»

3.3.1 Oppføring

Oppføring av «*gjeterhytte*» i reindrifften skal godkjennes av reindrifftsstyret, jf. FOR-1982-11-01-1569 § 1. Ordlyden avgrenser seg naturlig språklig forstått mot gamle/bu. Kirsti Strøm Bull

³⁴ se Strøm Bull 2020 på s. 99

³⁵ NOU 2007: 13 A kap. 10.3.1.1

³⁶ NOU 2007:13 B s. 778

tolker ordlyden dithen at reindriftsmyndighetenes tillatelse ikke trengs ved oppføring av nødvendig gamme, bu eller stilling³⁷. Det kan sluttet ut ifra forskriftens § 1 at det fra og med 01.11.1982 er reindriftsstyrets oppgave å vurdere søkerens behov for nødvendig hytte i utmarken, se også SOMB-2009-586. Forskriften er taus om hva som gjaldt tidligere. Det kan forutsetningsvis legges til grunn at den enkelte reindriftssame selv måtte vurdere behovet for, og oppføre hytte, se Rt. 1979 s. 1283 på s. 1288, se LH-2020-55580 kap. 3.1.

3.3.2 Omsettelighetens begrensninger

Et utgangspunkt er at ingen kan overføre større rett enn det han selv har, jf. Rt. 1990 s. 500 på s. 507. At en reindriftsutøver ikke kan overføre større rett enn det han selv har støttes opp av tredje ledd som nedlegger et forbud mot at retten avhendes til andre enn de *«som fyller forutsetningene i første og annet ledd»*.

Det at sedvanen gir rett til nødvendig hytte tilsier at den som får seg overført retten, også må ha et *«nødvendig»* behov for et slikt bygg i det aktuelle område.

Av det generelle utgangspunktet kan det også utledes at mottakeren må inneha *«retten til å utøve reindrift»*, jf. § 21 første ledd. Om hvem som er rettighetssubjekt, se kap. 3.6.

3.3.3 Retten til å endre bebyggelsen

Det at retten er *«nødvendig»* tilsier at hytten ikke kan endres utover det som er nødvendig for at hytten skal kunne tjene sin funksjon som gjeterhytte. Det følger av forarbeidene at Departementet nedla et forbud mot å foreta disposisjoner som er *«urimelige eller unødvendige»*, jf. naboloven § 2³⁸. Det finnes ikke høyesterettspraksis eller rettspraksis som illustrer handlefrihetens grenser.

³⁷ Strøm Bull 2020 på s. 99

³⁸ jf. Ot.prp. nr.9 (1976-1977) s. 56

3.3.4 Rettens bortfall

Det at retten er «*nødvendig*» tilsier at den fremtidige bruken som et utgangspunkt også må være «*nødvendig*». Det støttes opp av tredje ledd, som nedsetter et forbud mot at bygget «*brukes til annet formål*». I NOU 2007: 13 B s. 1223 la ekspertutvalget til grunn at det kan sluttes fra ordlyden i 1978-loven at «*også den senere bruken av bygningene i hovedsak må være knyttet til nødvendige behov i reindriften*». Et ikke-vedtatt lovutvalgs uttalelse har samme vekt som juridisk teori³⁹. Det følger likevel av ordlyden, og en kontekstuell tolkning av bestemmelsen, at den fremtidige bruken også må være «*nødvendig*».

Ordlyden gir ikke nærmere veiledning for bortfallstidspunktet. Lovens forarbeider, rettspraksis, og teori belyser ikke problemstillingen nærmere.

Det følger forutsetningsvis av tredje ledd at retten bortfaller dersom hytten brukes «*brukes til annet formål*». Dersom tredje ledd skulle tas på ordet vil det innebære at enhver fritidsrelatert bruk kan medføre bortfall. Det er etter mitt skjønn mer aktuelt å forstå «*brukes til annet formål*» som et pedagogisk hjelpemiddel for den som skal lese loven, slik også ekspertutvalget har tolket «*brukes til annet formål*». Tredje ledd fortolkes da i lys av første ledd. Avgjørende for rettens bortfall er om hytten materielt sett brukes som et *nødvendig* ledd i reindriften, jf. første ledd.

3.4 Retten til i utmark å disponere grunn

Retten til i «*utmark*» å disponere grunn tilsier naturlig språklig forstått at det ikke skilles skarpt mellom offentlig eller privat grunn. I merknaden til 1978-loven § 10, jf. Ot.prp.nr.9 (1976-1977) s. 56/57, beskrev ikke Departementet meningsinnholdet i «*utmark*». I Rt. 1955 s. 361 (på s. 362), jf Rt. 1931 s. 57 (på s. 59) la Høyesterett til grunn at reindriftssamer har rett til å disponere privat grunn til enkle byggverk. Reindriftslovkomiteen la til grunn at reindriftssamer har rett til å disponere enkle byggverk på både offentlig og privat grunn, jf. Innstilling 1966 Ad § 13 s. 36 flg., se også LH-2020-55580. At reindriftssamer har rett til å disponere enkle byggverk på offentlig, som så vel privat grunn, samsvarer best med ordlyden i § 21 første ledd. Dette kan derfor legges til grunn.

³⁹ Rett og rettsanvendelse Jens A. Skoghøy s. 81-82

3.5 Avgiftsfri bruk

Det fremgår ikke av reindriftsloven § 21 første ledd sin ordlyd eller dens forarbeider om det skal svares avgift for bruken. Direktoratet for statens skoger la i 1979 til grunn at det ikke skulle svares avgift⁴⁰. Statskog SF bekreftet pr. e-post at det ikke svares avgift for bruken av reindriftshytter i statsallmenning, jf. § 21 første ledd⁴¹. Finnmarkseiendommen Finnmarkkuopmodat bekreftet også at bruken av reindriftshytter, jf. § 21 første ledd, er avgiftsfri på Finnmarkseiendommens grunn⁴².

3.6 Rettighetssubjekt

For å kunne oppføre en hytte må vedkommende ha et nødvendig behov for slik hytte i det aktuelle området der han/hun eier, og har rein. Det er likevel ikke hvem som helst som kan oppføre en reindriftshytte. Vedkommende må inneha «*[r]etten til å utøve reindrift*», jf. § 21 første ledd, jf. SOM-2009-586.

Vilkårene for å eie rein følger av reindriftsloven 2007 § 9. Bestemmelsen avløser reindriftsloven 1978 § 3⁴³. Før der igjen gjaldt reindriftsloven 1933 § 1.

Reindriftsloven § 9 og dens forarbeider bruker begrepet *siidaandel*. En *siidaandel* er «*en familiegruppe eller enkeltperson som er en del av en siida, og som driver reindrift under ledelse av en person eller av ektefeller eller samboere i felleskap*», jf. reindriftsloven 2007 § 10 første ledd. *Siidaen* er «*en gruppe av reineiere som utøver reindrift i felleskap på bestemte arealer*», jf. reindriftsloven § 51.

Det følger av § 9 første ledd at «*[b]are personer som har rett til reinmerke, jf. § 32, har rett til å eie rein i det samiske reinbeiteområdet*.» Det samiske reinbeiteområdet defineres i § 4.

Naturlig språklig forstått oppstilles ikke et krav om at personen faktisk må eie eget merke. Det er tilstrekkelig at vedkommende fyller vilkårene for å ha «*rett til reinmerke*». En slik

⁴⁰ Norske reindriftssamers landsforbund årsmelding 1979-1980 på s. 21

⁴¹ E-post fra Statskog SF 08.11.2022 klokken 11.30

⁴² E-post til Finnmarkseiendommen 12.12.2022 klokken 1:07

⁴³ jf. Ot.prp.nr.25 (2006-2007) s. 54 og NOU 2001:35 Merknader til § 4-1

ordlydstolkning har støtte i teorien. Samerettsutvalget II antok at avgjørende er om vedkommende faktisk eier rein i siidaandelen⁴⁴.

Av Reindriftsloven 2007 § 32 første ledd følger det at det er personer av «*samisk ætt*» som hadde reindrift som «*hovednæring*», jf. 1978-loven §§ 4, jf. 3, da 2007-loven trådte i kraft som har rett til reinmerke. Alternativt må personen ha hatt «*foreldre eller besteforeldre*» som drev reindrift som «*hovednæring*» da 2007-loven trådte i kraft.

Reindriftslovens forarbeider definerer ikke «*samisk ætt*», men det antas i teorien at avgjørende er om vedkommende kan registrere seg i Sametingets valgmanntall⁴⁵.

I begge tilfeller må personen enten «*inngå i en siidaandel*», eller så skal vedkommende etter beslutning, jf. § 10 annet ledd, inngå i en *siidaandel*, jf. § 32 første ledd nr. 3. Meningen med nr. 3 er å presisere at personen må ha tilknytning til en siidaandel, jf. Ot.prp.nr.25 (2006-2007) s. 59.

Reindriftsloven § 32 har en del unntak og presiseringer fra annet til femte ledd som jeg ikke går nærmere inn på.

Dersom personen har rett til reinmerke etter § 32 er det i tillegg et vilkår om at reinen inngår i en siidaandel eller sideordnet rekrutteringsandel etter § 10 flg, jf. § 9 annet ledd. Reindriftsstyret kan gjøre unntak, jf. § 9 tredje ledd.

Dersom vilkårene i § 9 er oppfylt, har vedkommende rett til å eie rein, og er innenfor den krets av personer som er berettiget etter reindriftsloven § 21 første ledd.

3.7 Prinsippene i servituttloven § 2

Det følger av reindriftsloven § 21 første ledd at disponering av grunn til nødvendig hytte mv. er en «*rett*». Naturlig språklig forstått har reindriftssamer en rett til å disponere grunn til nødvendige enkle bygg. Ordlyden er likevel taus om hvordan retten reguleres.

⁴⁴ NOU 2007: 13 A Den nye sameretten kap. 10.3.2 på s. 387

⁴⁵ Ravna s. 288

Departementet la til grunn at grunneier eller bruksberettiget ikke kan foreta «*uvanlige disposisjoner som vil være til vesentlig skade eller ulempe for reindriften så fremt disposisjonene fremtrer som urimelige eller unødvendige, jfr. det prinsipp som er kommet til uttrykk i grannelovens § 2.*»⁴⁶ 1978-loven § 10 første ledd nr. 1 brukte «*adgang*». Når dette er avklart å være en «*rett*», jf. reindrifftsloven 2007 § 21 første ledd, så kan det tilsi at det isteden er prinsippene i servituttloven § 2 som regulerer retten.

Reindrifftsloven 2007 § 63 kan muligens belyse problemstillingen. Første ledd første setning har følgende ordlyd: «*[g]runneier eller bruksberettiget må ikke benytte sin eiendom i reinbeiteområde på en slik måte at det er til vesentlig skade eller ulempe for reindrifftsutøvelse i samsvar med denne lov*». Naturlig språklig forstått har grunneier eller bruksberettiget plikt til å ta hensyn til de reindrifftsberettigede. I teorien legges det til grunn at de reindrifftsberettigede motsatt etter § 63 har en plikt til å ta hensyn til grunneierens eller bruksrettshaverens rettigheter⁴⁷.

Høyesterett har sitert Departementets uttalelse som går ut på at § 63 «*er på linje med servituttloven § 2, som pålegger både rettshaver og eier å ikke benytte eiendommen til urimelig hinder for den andre part*», jf. HR-2017-1230-A (avsnitt 32), jf. Ot.prp.nr.28 (1994-1995) på side 47.

Samerettsutvalget II foreslo å presisere i 2007-loven at verken «*grunneier, bruksberettiget eller reindrifftsberettiget må utnytte sine rettigheter på en måte som er til urimelig eller unødvendig skade eller ulempe for den andre, jf. lov 29. november 1968 (servituttloven) § 2*»⁴⁸.

De reindrifftsberettigedes rettigheter omfatter retten til enkle husvære i utmarken, jf. Rt-2001-769 på s. 788.

Samerettsutvalget II la til grunn at endringen av lovens ord ikke ville utgjøre noen realitetsendring i forhold til 1978-lovens dagjeldende § 15⁴⁹. Lovforslaget ble ikke fulgt opp. Lovutvalgets uttalelse kan da i utgangspunktet ikke tillegges større vekt enn en teoriuttalelse⁵⁰.

⁴⁶jf. Ot.prp.nr.9 (1976-1977) s. 56

⁴⁷ Reindrifftslovutvalget Forslag til endret reindrifftslov kap. 2.16.2.2 på s. 197 (år 2022)

⁴⁸ NOU 2007: A s. 56 og NOU 2007: 13 B s. 1228

⁴⁹ NOU 2007: 13 B s. 1229

⁵⁰ Skoghøy 2018 s. 81-82

Jeg legger likevel avgjørende vekt på ordlyden «*rett*» i reindriftsloven § 21, og at reindriftsloven § 63 som regulerer forholdet mellom de bruksberettigede, reindriftsberettigede og grunneier, ifølge forarbeidene og Høyesterett, er på høyde med servituttloven § 2.

«*[F]ormålet med retten*», «*tida og tilhøva*», og «*naturmangfoldet på staden*» er da etter mitt skjønn relevant for å avgjøre spørsmål hva angår retten til husvære etter § 21 første ledd.

3.8 Administrasjon

Reindriftsmyndighetene skal påse at reindriftsloven blir etterlevet, og kan på grunnlag av reindriftsloven 2007 § 75 gi pålegg. Tidligere gjaldt reindriftsloven 1978 § 34 om tvangstiltak.

Ifølge reindriftsloven 2007 § 75 første setning, se § 74 har reindriftsmyndigheten plikt til å gripe inn overfor den reindriftsberettigede dersom det foreligger «*offentlige interesser*» og det «*drives virksomhet i strid med [reindriftsloven]*». Departementet har lagt til grunn at «*ulovlig forhold*» er et mer dekkende ord enn ulovlig virksomhet, jf. Ot.prp.nr. 25 (2006-2007) på s. 72.

Både reindriftsstyret og statsforvalteren er kompetent til å treffe avgjørelser, jf. § 75 første setning. Reindriftsstyret kan delegere ansvaret videre til Landbruksdirektoratet, jf. § 75 siste setning.

3.8.2 Offentlige interesser

Departementet presiserte at selv om det vil bero på en konkret helhetlig vurdering i det enkelte tilfelle om det foreligger offentlige interesser vil det ikke by på store problemer i praksis, jf. Ot. prp. nr. 25 (2006-2007) på s. 72. Departementet viste til lovutvalget som la til grunn at «*plikten til opphør eller retting følger for så vidt i prinsippet av det forhold at bestemmelser eller vedtak er overtrådt*», jf. NOU 2001:35 Merknader til § 13-2 sammenholdt med Ot. prp. nr.25 (2006-2007) på s. 71.

Ut ifra 2007-lovens forarbeider kan det sluttet at dersom en bestemmelse i reindriftsloven er overtrådt, vil det i utgangspunktet også foreligge «*offentlige interesser*».

Reindrifftsloven § 21 tredje ledd må leses på bakgrunn av at den sedvanebaserte retten til å oppføre *husvære* tilligger den som innehar retten til å utøve reindrift. Retten er *omsettelig*, og *nødvendig* for å utøve reindrift.

Tredje ledd hjemler for det første et forbud mot at hyttene overføres til reindrifftsberettigede som ikke har et nødvendig behov for aktuell hytt uten godkjenning av Kongen. For det andre hjemler tredje ledd et forbud mot å overføre hytten til ikke-reindrifftsberettigede uten godkjenning av Kongen. For det tredje hjemler tredje ledd et forbud mot at eieren får disponere grunnen til hytte uten godkjenning av Kongen, etter at den sedvanebaserte retten er opphørt.

Dersom forbudet i tredje ledd er overtrådt, har kompetent myndighet i utgangspunktet hjemmel til å kreve at forholdet rettes, eller at det ulovlige forholdet bringes til opphør, jf. reindrifftsloven § 75. I praksis innebærer det at hytten rives med mindre den kan overføres til andre reindrifftsberettigede med et nødvendig behov.

Fra og med 01.11.1982 hadde myndighetene FOR-1982-11-01-1569 § 1 kompetanse til å godkjenne oppføring. Dersom forskriften er overtrådt, kan kompetent myndighet i utgangspunktet treffe pålegg etter reindrifftsloven 2007 § 75. Godkjenningskravet gjelder fra og med 01.11.1982, sml. Rt. 1979 s. 1283, sid 1288.

3.8.3 Private interesser

Det kan bare utferdiges pålegg dersom det foreligger «*offentlige interesser*». Naturlig språklig forstått avgrenses det mot private interesser. Det samsvarer med forarbeidene som bruker den «*private svære*» for å definere hva som faller utenfor⁵¹.

I utgangspunktet kan reindrifftsmyndighetene treffe tiltak dersom bestemmelser i reindrifftsloven er overtrådt, se ovenfor i kap. 3.8.2.

Reindrifftsloven § 21 tredje ledd hjemler ikke et forbud mot at bebyggelsen til reindriftssamenes hytter utvides. Det tilsier at dette forholdet faller innenfor den private svære.

⁵¹ jf. Ot. prp. nr.25 (2006-2007) på s. 71, jf. NOU 2001:35 Merknader til § 13-2, jf. NOU 2001:35 kap. 9.9.3.1

Ifølge reindrifftsloven 2007 § 21 tredje ledd hjemler bestemmelsen i tillegg et «*samtykke fra grunneier*». Spørsmålet da er om grunneier kan kreve at reindrifftsmyndighetene river hytten i kraft av reindrifftsloven, jf. §§ 75, jf. 21 tredje ledd.

Dersom den sedvanebaserte retten bortfaller, og det gis «*godkjennelse av Kongen*» etter reindrifftsloven § 21 tredje ledd, vil det ikke være i det *offentliges interesse* lenger å fjerne bygget.

Dersom grunneier i et slikt tilfelle skulle motsette seg at reindriftssamen skal få kunne fortsette å disponere grunnen, er dette et anliggende som er i grunneierens interesse. Forholdet tilhører da den *private svære*.

Virkningen er at grunneier, der retten er bortfalt, ikke kan forankre et krav om å rive hytten i reindrifftsloven 2007 §§ 75, jf. 21 tredje ledd. Det rettslige grunnlaget grunneier har for å rive hytten er grunneiendomsretten.

Kravet til «*samtykke fra grunneier*», jf. § 21 tredje ledd, har da ikke en reell funksjon. Det gjelder et avtalerettslig samtykke fra grunneier.

3.9 Oppsummering

Retten til husvære, regulert i reindrifftsloven § 21 første ledd, karakteriseres av at retten:

- ble lovregulert i reindrifftsloven 1978.
- er omsettelig.
- er «*nødvendig*». Momentet setter føringer for oppføring, bruken, omsettelighet, og rettens bortfall.
- er nødvendig i samband med beiterettighetene.
- tilligger de reindrifftsberettigede, jf. 2007-loven § 9.
- gir rett til å disponere grunn i utmarken, på offentlig-, som så vel privat grunn.
- er avgiftsfri, i statsallmenninger, og på FeFo grunn.
- reguleres som et utgangspunkt av prinsippene i servituttløven § 2.

- er betinget av et avtalerettslig «*samtykke fra grunneier*», og et offentligrettslig krav om «*godkjennelse av Kongen*» for å fortsette å bruke grunnen etter at den sedvanebaserte retten er opphørt.

4 Hensynene som begrunner kravet om «godkjennelse av Kongen»

Departementet begrunnet 1978-loven § 10 annet ledd i to setninger. Begrunnelsen var at «[d]ette er gjort så vel i reindriftens som i grunneiernes interesse», og «ofte vil det også være gitt offentlig støtte til slike anlegg»⁵².

4.2 Grunneiernes interesse

Departementet redegjorde ikke konkret for hvilke interesser det mente å ivareta for grunneierne, ved å oppstille et krav om «godkjennelse av Kongen». Motsatt er det vel slik, at grunneiernes avtalefrihet ble innskrenket da kravet ble innført. Et krav om «godkjennelse av Kongen» kan da være i grunneiernes interesse, men det er i så fall noe uklart hvordan. Jeg minner om at i denne avhandling kapittel 3.8.3 ble konkludert med at et krav til «samtykke fra grunneier» ikke har en reell funksjon.

4.3 Hensynet til reindriften

Kravet er generelt begrunnet i reindriften interesse. Ved å innføre et krav om «godkjennelse av Kongen» oppnådde det offentlige økt kontroll med grunnen som var disponert til de enkle byggverk. Dette ga mulighet til å ivareta næringen som sådan, herunder hensynet til reinsdyrene, og andre reindriftsberettigede. Dette må kunne anses som et legitimt hensyn.

4.4 Offentlig støtte

Et hensyn bak kravet om «godkjennelse av Kongen» er at det «ofte vil være gitt offentlig støtte til slike anlegg», jf. Ot. prp. nr. 9 (1976-77) s. 57. Når det er gitt offentlig støtte til et byggverk, kan det være et legitimt ønske fra staten at bygget skal fortsette å bli i næringen. Dersom eieren av bygget selger det enkle bygget som en fritidshytte, etter å ha fått tilskudd, vil dette kunne innebære en berikelse som det offentlige delvis svarer for. På den annen side så vil kravet om «godkjennelse av Kongen» kunne være relativt svakere begrunnet, for de tilfeller det ikke er gitt offentlige tilskudd, eller for så vidt der tilskuddet betales tilbake.

⁵² Ot.prp. nr. 9 (1976-77) s. 57

Som vist til i 4.2. og 4.3 var Departementets begrunnelse om å ivareta reineiernes interesse og grunneiernes interesse snaut begrunnet, og kan fremtre som løst fundert. Det kan da være grunn til å undersøke nærmere om det hadde vært gitt stønad til reindriftshytter, og om det forelå planer om å gi tilskudd i fremtiden?

4.4.2 Reindriftingsfondet

Med reindriftingsloven 1933 ble det innført et krav om at reinbeitedistrikter måtte opprette et reindriftingsfond bestående av både offentlige og private tilskudd, jf. § 17.

Hjemmelen ga en ikke-uttømmende oppstilling av formål det kunne ytes tilskudd til. Bokstav f nevnte «*andre nyttige foranstaltninger til støtte for eller opphjør av reindriften*». Naturlig språklig forstått omfatter «foranstaltninger» også boliger, hytter, buer og gammer. Disse måtte likevel være til støtte for eller opphjør av reindriften. Ordlyden tilsa at innretningen måtte tjene til et felles formål for at det skulle ytes tilskudd. Departementet la til grunn at formålet med fondet var å dekke «*felles utgifter*»⁵³. Enkle byggverk som en reindriftssame, eller bestemte reindriftssamer individuelt disponerte, falt utenfor ordlyden i bokstav f, og formålet til hjemmelen.

Departementet la til grunn: «*Imidlertid tør det vel håpes, at også staten vil finne anledning til nu og da bevilge tilskudd til fondene*»⁵⁴. Forarbeidene til 1933-loven la altså til grunn at det sjeldent ville bli gitt tilskudd til reindriften.

Det fremkommer av historiske fakta at fondet i begynnelsen ikke hadde noen praktisk funksjon. Midler av betydning fikk man først i etterkrigstiden da reindriften fikk betydelige erstatningsbeløp blant annet i forbindelse med kraftutbygging⁵⁵.

4.4.3 Reindriftingsavtalen 1976

Hovedavtalen om reindrift 1976 innebar et epokeskifte. Avtalen ble fremforhandlet mellom Landbruks- og matdepartementet og Norske reindriftssamers landsforbund, heretter kalt NRL.

⁵³ Utkast til lov om reindriften 1922 s. 69 flg.

⁵⁴ Utkast til lov om reindriften 1922 s. 69 flg.

⁵⁵ Fra veidekultur til reindriftingsavtale, Bård A. Berg s. 46

Avtalen innebar en ordning om næringsstøtte til reindriften. Hovedavtalen ble godkjent ved kongelig resolusjon av 30.4.1976, og behandlet av Stortinget som St.prp. nr. 170 (1975-1976). Den første reindrifftsavtalen hadde en ramme på 10 265 000,-. Den første to-årige reindrifftsavtalen trådte i kraft 01.01.1977⁵⁶.

Det framkom av Budsjett-innstl. S. nr. 9. Tillegg nr. 2 (1976-77) punkt 6 «*investeringstilskott*» at: «*Det er avsatt 3 mill. kroner til diverse praktiske tiltak og det forutsettes gitt nærmere forskrifter om disponering av midlene*».

«*Reindrifftsavtale 1. januar 1977 – 31. desember 1978*» § 6 «*investeringstilskott*» hadde følgende ordlyd: «*Det bevilges 3 000 000 for hvert avtaleår til investeringstilskott som kan nyttes til praktiske tiltak innenfor reindriften, som f.eks. gjerder, slakteanlegg, og andre fellestiltak, sekundærboliger med nødvendig utstyr, gjeterhytter, kjøp av livdyr og tiltak til utnyttelse av naturressursene i reindrifftsområdene. Nærmere forskrifter gis av Landbruksdepartementet etter samråd med Norges Reindrifftssamers landsforbund*».

Det kan slutes ut ifra Reindrifftsavtale 01.01.1977 at NRL fikk hjemmel til å disponere statlige midler til reindrifftsboliger, og andre enkle byggverk i reindriften. I denne avhandling vil det likevel ikke bli undersøkt nærmere når ordningen ble satt i verk, og hvordan NRL fordelte beløpet på 3 000 000 kroner mellom de ulike poster som nevnt i § 6. Det undersøkes heller ikke hvor kjent tilskuddsordningene var i reindriften i reindrifftsavtalens første virkeår.

⁵⁶ Næring og kultur NRL 50 år (1947-97) s. 99-100 Bård A. Berg, se St.prp. nr. 170 § 7 annet ledd siste setning

5 Forholdet til Grunnloven §§ 98 og 108, og EMK art. 14

Hovedproblemstillingen er om kravet om «*godkjennelse av Kongen*» etter reindriftsloven § 21 tredje ledd innebærer en ordning som diskriminerer de reindriftsberettigede i forhold til andre bruksberettigede som har rett til nødvendige enkle bygg i statsallmenning, se Rt. 1948 s. 533 og Rt. 1986 s. 148, jf. Grunnloven §§ 98, jf. 108.

Grunnloven § 98 er relevant der det er spørsmål om å sette til side formell lov gitt av Stortinget, jf. § 76 flg, jf. *lex superior* prinsippet. Reindriftsloven 2007 er formell lov gitt av Stortinget.

Grunnloven § 98 har følgende ordlyd: «*Alle er like for loven.*

Intet menneske må utsettes for usaklig eller uforholdsmessig forskjellsbehandling.»

Grunnloven § 98 første ledd er i teorien beskrevet som en prinsippbestemmelse som «*strengt tatt er overflødig. Den adresserer seg til lovgiveren med en formaning om å iakttå likhet for loven*»⁵⁷. Første ledd vil derfor ikke drøftes selvstendig.

Grunnloven § 98 annet ledd sitt virkeområde er personelt fysiske personer, jf. passusen «*Intet menneske*». Oppgaven er avgrenset til enkle byggverk i utmarken som en reindriftssame, eller bestemte reindriftssamer sammen har oppført, slik at dette vilkåret ikke er gjenstand for problematisering.

Det fremgår ikke av ordlyden til Grunnloven § 98 hvem som er forpliktet etter bestemmelsen. Forarbeidene utpeker klart offentlige myndigheter som pliktsubjekt⁵⁸. Det er den lovgivende, utøvende, og dømmende makt.

⁵⁷ Mestad og Michalsen 2020 s. 1041

⁵⁸ Dokument 16 (2011-2012) s. 46

5.2 HR-2018-897 A sin relevans

Høyesterett har drøftet et liknende spørsmål, jf. HR-2018-897-A (Femund).

Saken gjaldt krav om erstatning for skade voldt av rein på dyrket mark. I reindriften gjelder et objektivt solidaransvar for skade voldt av rein, jf. reindriftsloven § 67. For skade voldt av husdyr, jf. beiteloven § 7, gjelder et objektivt pro rata ansvar. Et solidarisk ansvar er mer inngripende enn et delt ansvar. Spørsmålet for Høyesterett var om reindriftsloven § 67 innebar en diskriminerende forskjellsbehandling av reindriftssamer, jf. Grl. §§ 98 og 108, sammenliknet med eiere av andre beitedyr.

En forskjell fra HR-2018-897-A er at Høyesterett sammenliknet lov med en annen lov. I denne oppgaven sammenliknes en sedvanebasert regel regulert i lov med en sedvanebasert regel som ikke er nærmere regulert. Spørsmålet er da om HR-2018-897-A er relevant?

I norsk rett er en rettsedvane i prinsippet likestilt med en lovregel, og skal tillegges den samme vekt som annen lovgivning⁵⁹. For å konstatere en rettsedvane, må det ha foreligget en fast praksis, denne må ha vært utøvd i lang tid, i den tro at man har fulgt en rettsregel⁶⁰. I Rt. 1948 s. 533 og Rt. 1986 s. 148 gir Høyesterett sedvanen gårdeierne har til å disponere nødvendig hytte i statsallmenning rettslig betydning. Det kan slutes ut ifra de to nevnte dommer, at den sedvanebaserte retten gårdeierne har til å disponere nødvendige bygg i statsallmenning er en rettsedvane. Den sedvanebaserte retten til å disponere grunn til nødvendig hytte, som oppført før fjellova 1920 trådte i kraft, er i prinsippet likestilt med annen formell lov.

Det kan etter mitt skjønn legges til grunn at HR-2018-897-A er en relevant rettskilde når det skal vurderes om kravet om «*godkjennelse av Kongen*» innebærer en diskriminerende forskjellsbehandling av reindriftssamer, i forhold til andre bruksberettigede som har oppført hytte i statsallmenning, se Rt. 1948 s. 533 og Rt. 1986 s. 148.

⁵⁹ se Falkanger 2017 kap. 3.2.2

⁶⁰ se Falkanger 2017 kap. 5.3.2, se 5.3.1

5.3 Høyesteretts metode

Høyesterett trakk i HR-2018-897-A frem de hensyn som forarbeidene tilla vekt da solidaransvaret ble til, jf. reindrifftsloven 2007 § 67 ble til (avsnitt 60). I dommen gjennomgås kort hva de ulike reindrifftslovutvalgene i en historisk kontekst mente om solidaransvaret (avsnitt 63-66).

I denne avhandlingen skal samme fremgangsmåte som Høyesterett benyttet i HR-2018897-A for solidaransvaret, brukes for å avgjøre om kravet om «*godkjennelse av Kongen*» er i strid med Grunnloven §§ 98, jf. 108.

Kravet om «*godkjennelse av kongen*» ble først regulert gjennom reindrifftsloven 1978. Frem til da var retten ikke lovregulert, se kap. 3.1. Kravet om «*godkjennelse av kongen*» eksisterte ikke på et tidligere tidspunkt før 1978-loven trådte i kraft, 01.07.1979.

Departementet begrunnet det statlige kravet om omdisponering i reindriffts interesse, grunneiernes interesse, og at det ofte vil være bevilget offentlig støtte til slike bygg, se kap. 4.

Reindrifftslovkomiteen 1966 foreslo i relasjon til retten til å disponere grunn til enkle byggverk i utmarken, blant annet en bestemmelse om «*oppsetting av nødvendige hytter, gammer, boder og stillinger*», jf. utkastets § 13 tredje ledd.

Reindrifftslovkomiteen oppstilte i § 13 ikke ytterligere begrensninger enn det som fulgte av ordlyden «*nødvendig*» i tredje ledd. I merknaden til § 13 drøftet ikke reindrifftslovkomiteen 1966 spørsmålet om å begrense reindrifftsutøvernes handlefrihet til å disponere den grunn som er tatt i bruk til hytte, etter at den sedvanebaserte retten er bortfalt⁶¹.

I Ot.prp. nr. 9 (1976-1977) på s. 8 skrev Reindrifftslovkomiteen at hyttebygging ikke skulle være tillatt i reinbeiteområde, dersom det er til vesentlig ulempe for reindrifften. Dette gjaldt likevel ikke i tilknytning til hytter disponert av reindrifftssamer, og som reindrifftssamene i fremtiden måtte ønske å bruke uavhengig av reindrifften.

⁶¹ se Innstilling fra Reindrifftslovkomiteen 1966 s. 37-38

Reglene som regulerer de enkle reindriftsbygg ble på ny drøftet av Samerettsutvalget II. Lovutvalget foreslo å nyansere kravet om «*godkjennelse av Kongen*», ved å foreslå at avgjørelsesmyndigheten isteden burde tilfalle et regionalt statlig organ. Utvalget foreslo i tillegg ytterligere samtykkekrav i form av at «*siidaen*» også skulle ha samtykkekompetanse⁶². Se legaldefinisjonen av «*siida*» i reindrifftsloven 2007 § 51.

Reindrifftslovutvalget (2022) foreslo det samme som Samerettsutvalget II⁶³.

Både Samerettsutvalget 2007, og Reindrifftslovutvalget (2022) drøftet legitimiteten av solidaransvaret mot beiteloven § 7⁶⁴, til forskjell fra kravet om «*godkjennelse av Kongen*», som begrenser reindriftssamenes handlefrihet over den grunn som er disponert til enkle byggverk.

Lovutvalgene la begge det uprøvd til grunn at kravet om «*godkjennelse av Kongen*», jf. reindrifftsloven § 21 tredje ledd, var legitimt⁶⁵.

Fordi lovutvalgene ikke har reist spørsmålet, vil lovutvalgenes uttalelser i motsetning til HR-2018-827-A, ikke være egnet til å belyse, i den ene eller annen retning, om kravet om «*godkjennelse av Kongen*» innebærer en diskriminerende forskjellsbehandling av de reindrifftsberettigede, jf. Grunnloven § 98 og 108, og menneskerettighetene.

5.4 Usaklig eller uforholdsmessig forskjellsbehandling

5.4.1 Ufordelaktig behandling

En forskjellsbehandling naturlig språklig forstått er ulik behandling av ellers like tilfeller. Den ulike behandlingen må være *ufordelaktig* for den som hevder seg forskjellsbehandlet⁶⁶. Det samsvarer med Case of Konstantin Markin v. Russia (avsnitt 125) der den europeiske menneskerettighetsdomstolen (EMD) tolket diskrimineringsforbudet i den europeiske

⁶² se NOU 2007:13 B s. 778 og 1223

⁶³ se Reindrifftslovutvalget Forslag til endret reindrifftslov merknad til § 9 pkt. 2.4 s. 135-137 (2022)

⁶⁴ se NOU 2007:13 B s. 798-804, se Reindrifftslovutvalget Forslag til endret reindrifftslov pkt. 8.2 s. 314-318 (2022)

⁶⁵ se NOU 2007:13 B på s. 778 og s. 1222-1223, se Reindrifftslovutvalget 2022 pkt. 2.4 s. 135-137

⁶⁶ se Mestad og Michalsen 2020 s. 1043 kap. 4.2

menneskerettighetskonvensjonen artikkel 14 dithen, at det må foreligge en «*preferential treatment*».

For reindriftshytter oppstilles et avtalerettslig krav til «*samtykke fra grunneier*», kap. 3.8, og et offentligrettslig krav om «*godkjennelse av Kongen*» for å fortsette bruken av grunnen etter at den sedvanebaserte retten er opphørt, jf. reindrifftsloven 2007 § 21 tredje ledd. Kravene er kumulative. Dersom det ikke gis «*godkjennelse av Kongen*» skal hytten rives med mindre den overføres til andre reindrifftsberettigede, se kap. 3.8.2.

For gårdeiere som har oppført hytte i statsallmenning i samband med bruksrettene, før fjellova 1920 trådte i kraft, gjelder i motsetning, et avtalerettslig krav til «*samtykke fra grunneier*», for å fortsette å disponere grunnen etter at den sedvanebaserte retten er bortfalt, se kap. 2.8.

Det kan etter mitt skjønn da legges til grunn at kravet om «*godkjennelse av Kongen*», jf. reindrifftsloven § 21 tredje ledd innebærer en «*ufordelaktig*» behandling av reindriftssamer, i forhold til andre bruksberettigede som har hytter i samband med beite, jakt og fiske, se Rt. 1948 s. 533 og Rt. 1986 s. 148.

5.4.2 Tilstrekkelig sammenliknbare forhold

Ut ifra ordlyden i Grunnloven § 98 kan det utledes at en «*forskjellsbehandling*» må innebære ulik behandling av ellers like tilfeller.

Høyesterett har lagt til grunn at ikke enhver forskjellsbehandling er i strid med loven. Det må være en slik grad av sammenliknbarhet mellom de tilfeller som sammenlignes, at ulikhetene ikke kan forklare den ulike behandling. Faktiske forskjeller mellom næringer kan begrunne ulike ansvarsordninger, jf. HR-2018-897-A (avsnitt 68), jf. Rt. 2010-1565 avsnitt 31.

Ordlyden i Grl. § 98, og Høyesteretts vurderingstema samsvarer med hvordan Den europeiske menneskerettighetsdomstolen tolker diskrimineringsforbudet etter EMK art. 14. EMD har lagt til grunn at “*there must be a difference in the treatment of persons in analogous or relevantly similar situations*”, jf. Case of Khamtokhu and Aksenchik v. Russia (avsnitt 64).

Spørsmålet er om, den sedvanebaserte retten som gir en gårdeier rett til å disponere grunn i statsallmenning til hytte på den ene siden, og den sedvanebaserte retten, som gir en reindriftssame rett til å disponere grunn til hytte i utmarken på den annen, er *tilstrekkelig sammenliknbare* forhold.

De forskjellige sedvanebaserte retter skal sammenliknes, for så å drøfte om det kan oppstilles et liknende skille/skjæringstidspunkt for samiske reindriftshytter, som i Rt. 1948 s. 533 (Eidsfjord), se nedenfor i kap. 5.4.3 og 5.4.4.

Sedvanen som drøftet i Rt. 1948 s. 535, se Rt. 1986 s. 148, forutsetter at hytten i statsallmenningen hører under en gård, se kap. 2.4. For at en reindriftssame skal ha rett til å oppføre hytte i utmarken må vedkommende inneha «[r]etten til å utøve reindrift», se kap. 3.6. I begge tilfeller er personkretsen av hvem som kan eie slik hytte avgrenset.

Retten til hytte for gårdeieren er omsettelig, se kap. 2.5. Reindriftssamens rett til hytte er omsettelig, se kap. 3.2.

Den sedvanebaserte retten gårdeiere har til å disponere grunn til hytter, eldre enn da fjellova 1920 trådte i kraft, omfatter ifølge Høyesterett hytter til bruk under beite, «*enten det gjelder driftebeiting eller reinbeiting*», se kap. 2.3. Reindriftssamer som har disponert grunn til enkle byggverk i utmarken, i kraft av reindriftsretten, disponerer også hytter til bruk i forbindelse med reinbeiting.

I en allmenning som ligger høyt til fjells og langt fra all fast bosetning, er hyttene for de bruksberettigede «*nødvendig*» for å utøve beiterettighetene, eller retten til jakt- og fiske, se kap. 2.6 til 2.6.5

Retten en gårdeier har til å disponere grunn til hytte er «*nødvendig*». Kriteriet setter føringer for om hytte kan oppføres, og rammene for bruken, herunder hva som kan foretas av endringer av bebyggelsen, og omsettelighet. Nødvendighetskriteriet setter også rammene for rettens bortfall, se kap. 2.6 til 2.6.6.

De reindriftsberettigedes enkle byggverk er i likhet med gårdeiernes enkle bygg «*nødvendig*» for å utøve reinbeitingen. I tillegg gir nødvendighetskriteriet føringer for om hytte kan oppføres.

Det at hytten er «*nødvendig*» setter begrensninger for bruken, herunder hva som kan foretas av endringer av bebyggelsen, og omsettelighet. Kriteriet setter føringene for rettens bortfall, se kap. 3.3 til 3.3.4. Det nærmere bortfallstidspunktet fremkommer ikke klart av loven.

Den sedvanebaserte retten gårdeiere har til enkle byggverk, og som Høyesterett drøftet spørsmål i tilknytning til, se Rt. 1948 s. 533 og Rt. 1986 s. 148, gjaldt statsallmenninger.

En reindriftssamer kan i kraft av reindrifftsretten disponere både privat og offentlig grunn, forutsatt at det foreligger et nødvendig behov, se kap. 3.4. Dette omfatter privat, og offentlig grunn, herunder statsallmenninger.

Den sedvanebaserte bruken av hytte er avgiftsfri i statsallmenninger for gårdeiere, jf. Rt. 1948 s. 553. Den sedvanebaserte bruken av hytte for reindriftssamer er avgiftsfri i statsallmenning, og på Finnmarkseiendommens grunn, se kap. 3.5.

Den sedvanebaserte retten til å disponere grunn til enkle byggverk for de bruksberettigede som har hytte i statsallmenning, reguleres som et utgangspunkt av prinsippene i servituttloven § 2, se kap. 3.7. Retten reindriftssamer har til å disponere grunn til enkle byggverk i utmarken, reguleres som et utgangspunkt av prinsippene i servituttloven § 2, se kap. 2.7.

En forskjell fra hytter til bruk under beite og jakt- og fiske, oppført før fjellova trådte i kraft 1920, er at det for gårdeierens hytter ikke gjaldt et godkjennelseskrav ved oppføringen, se kap. 2.6.2. For reindriftssamenes vedkommende er oppføring av hytter betinget av myndighetens godkjennelse fra og med 01.11.1982 se kap. 3.3.1. Den materielle retten er likevel den samme.

Karakteristisk for de sedvanebaserte rettighetene er at det gjelder enkle byggverk, retten er *nødvendig*, og hyttene kan omsettes, om enn begrenset. I begge tilfeller kan rettighetshaverne ha hytter for å utøve reinbeite.

Jeg legger til grunn at den sedvanebaserte retten de reindrifftsberettigede har, er *tilstrekkelig sammenliknbar* med den sedvanebaserte retten de bruksberettigede har, se Rt. 1948 s. 533 og Rt. 1986 s. 148.

5.4.3 Skjæringstidspunkt

Av domspremissene i Rt. 1948 s. 533 «Eidsfjorddommen» følger det at dommen har rettskraftvirkninger for hytter til bruk under beite og jakt og fiske, oppført før fjellova 1920 trådte i kraft 01.10.1920 (på s. 537). Høyesterett avgrenser mot yngre forhold.

Spørsmålet er om det lar seg gjøre å oppstille et liknende skille for de reindrifftsberettigede, som for de bruksberettigede i Eidsfjorddommen. Reindrifftsretten falt utenfor fjellova 1920 sitt virkeområde, slik at et skille for reindriftshyttene ikke kan fastsettes til 01.10.1920.

Høyesterett begrunnet ikke eksplisitt hvorfor det var satt et skille ved da fjellova 1920 trådte i kraft 01.10.1920. Det som kan utledes fra dommen er Høyesteretts generelle betraktning om at fjellova ikke hadde til hensikt å gjøre materielle inngrep, og at det var en reguleringslov (på s. 535).

Jeg finner det mest hensiktsmessig å ta utgangspunkt i de avgiftsfrie jakt- og fiskehyttene eldre enn da fjellova 1920 trådte i kraft ved sammenlikningen med reindriftshytter.

Det gjøres av flere grunner.

Jeg velger å sammenlikne de samiske reindriftshyttene med jakt og fiskehyttene, fordi Høyesterett behandler avgiftsfrie hytter til bruk under jakt, fiske eller beite, likt, jf. kap. 2.2. Det er da ikke problematisk å sammenlikne de reindrifftsberettigedes reindriftshytter med, ikke bare de bruksberettigedes beitehytter, men også deres jakt- og fiskehytter.

Det sammenliknes ikke med de bruksberettigedes hytter til bruk under beite fordi staten erkjente at de bruksberettigedes beitehytter var avgiftsfri. Høyesterett kunne da legge til grunn i domspremissene at hytter til bruk under beite, oppført før fjellova 1920 trådte i kraft, var avgiftsfri, se kap. 2.2.

Høyesterett skilte mellom de jakt- og fiskeberettigede som hadde rett til avgiftsfri jakt- og fiskehytte på den ene siden, og de jakt- og fiskeberettigede som ikke hadde rett til avgiftsfri jakt- og fiskehytte på den annen (på s. 536)⁶⁷.

Høyesterett la til grunn at de bruksberettigede som oppførte jakt- og fiskehytter før fjellova var berettiget avgiftsfri hytte (på s. 536).

Høyesterett la så til grunn at det fra og med 01.10.1920, var § 45 som kom til anvendelse, slik at de jakt- og fiskehytter Fjellstyret oppførte var avgiftsfri (på s. 536).

Høyesterett la til grunn «*Hva angår hytter for de bruksberettigede som er oppført etter fjellovens ikrafttreden oktober 1920 må det være denne lovs § 45 som kommer til anvendelse*» (på s. 536). Det er noe vanskelig å lese ut ifra dommen hva Høyesterett mente. Men, det retten la til grunn, var at de bruksberettigede som egenhendig hadde oppført jakt- og fiskehytter etter 01.10.1920, ikke var berettiget avgiftsfri hytte. Det støttes opp av Direktoratet for statens skogers rundskriv A. nr. 29/68 pkt. 5 der det sto at jakt- og fiskehytter oppført etter 01.10.1920, skulle det svares avgift for, med mindre jakt- og fiskehyttene var oppført i regi av Fjellstyret.

Karakteristisk for de jakt- og fiskeberettigede som var berettiget avgiftsfri jakt- og fiskehytte, var at de bruksberettigede oppførte hytter før forholdet ble regulert i lov. Jakt- og fiskeberettigede som ikke var berettiget avgiftsfri hytte, oppførte sine hytter fra og med da forholdet var regulert.

Karakteristisk for de bruksberettigede som oppførte hytter før lovreguleringen, var at de egenhendig kunne oppføre avgiftsfrie jakt- og fiskehytter, se kap. 2.6.2.

Det fantes ikke en reguleringsmyndighet som på tidspunktet, for da hyttene ble oppført, kunne sette vilkår, f.eks krav om riving, dersom retten til avgiftsfri hytte skulle bortfalle.

Når det er lagt til grunn at de bruksberettigede egenhendig kunne oppføre jakt- og fiskehytter, kan det også legges til grunn at forholdet var et privatrettslig anliggende mellom gårdeierne

⁶⁷ Se Direktoratet for statens skogers rundskriv A. nr. 29/68 pkt. 5.

som hadde hytte, og grunneier. Som redegjort i kap. 2.8 er de avgiftsfrie hyttene i dag fremdeles et privatrettslig anliggende mellom Statskog SF som grunneier, og gårdeierne som har hytte.

Jeg går over til å redegjøre for de samiske avgiftsfrie reindriftshyttene.

Karakteristisk for de samiske avgiftsfrie reindriftshyttene var at forholdet ble regulert ved reindrifftsloven 1978, se kap. 3.1. Før 01.07.1979 var hyttene ikke lovregulert.

Reindriftsmyndighetene fikk i kraft av 1978-loven kompetanse over byggene, ved at de ble gitt kompetanse til å treffe tvangstiltak, jf. 1978-loven §§ 34, jf. 10 annet ledd (nå 2007 § 75, jf. 21 tredje ledd), se kap. 3.8.

Oppføring av gjeterhytte må godkjennes av reindrifftsstyret fra og med år 1982, jf. FOR 1982-11-01-1569 § 1. Kravet har ikke tilbakevirkende kraft, sml. Rt. 1979 s. 1283 på s. 1288, se kap. 3.3.2. Reindriftssamer kunne egenhendig oppføre avgiftsfrie hytter i statsallmenninger, og på FeFo grunn, uten at godkjenning var påkrevd.

I forlengelsen kan det da også legges til grunn at det ikke fantes en offentlig reguleringsmyndighet før 1982, som kunne sette vilkår for bruken på oppføringstidspunktet, herunder krav om riving.

Når det er lagt til grunn at reindriftssamene selv kunne oppføre avgiftsfrie hytter, kan det også legges til grunn at forholdet omkring de aktuelle avgiftsfrie hytter, i fravær av reguleringslovgivning, var et privatrettslig anliggende mellom reindriftssamene som hadde hytte, og grunneier.

Høyesterett la til grunn i Rt. 1948 s. 533 at fjellova 1920 sin hensikt var å ikke gjøre materielle inngrep. Det var en reguleringslov (på s. 535). I etterkant av reguleringen 1920 ble de bruksberettigedes rettsstilling ikke endret. Gårdeierne fikk fortsette å bruke jakt- og fiskehyttene avgiftsfritt, og uten at staten innskrenket deres handlefrihet til å disponere over grunnen.

De reindrifftsberettigedes på den annen side, som hadde hytte fra før reguleringen 01.07.1979, fortsatte å bruke hyttene avgiftsfritt. Men, i motsetning til jakt- og fiskehyttene oppstilte staten

et offentligrettslig krav om «*godkjennelse av Kongen*», se reindriftsloven 2007 § 21 tredje ledd. Staten v/Landbruks- og matdepartementet behandler eldre og yngre reindriftshytter likt⁶⁸.

Når jeg sammenfatter et skjæringstidspunkt i reindriften, legger jeg vekt på at reindriftshyttene ble lovregulert i lov 01.07.1979, og at reindriftsmyndighetene fra det tidspunktet hadde kompetanse til å treffe avgjørelser overfor de reindriftsberettigedes reindriftshytter, jf. reindriftsloven 1978 §§ 10 annet ledd, jf. 34. Jeg legger vekt på at et det ikke gjaldt offentlige godkjennelseskrav ved oppføring av reindriftshytter før 01.07.1979. Jeg legger vekt på at forholdet til reindriftshyttene, opprinnelig var et privatrettslig anliggende mellom grunneier, og den reindriftsberettigede som hadde hytte.

Ut ifra disse karakteristikaene kan det være mulig å oppstille et skille i reindriftssammenheng som i Eidsfjorddommen. Etter mitt skjønn settes da skillet til 01.07.1979, da reindriftsloven 1978 trådte i kraft.

Jeg legger til grunn at reindriftshytter oppført før reindriftsloven 1978 trådte i kraft 01.07.1979, er «*tilstrekkelig sammenliknbar*» med de bruksberettigedes hytter, se Rt. 1948 s. 533 og Rt. 1986 s. 148.

5.4.4 Alternativt skjæringstidspunkt?

Finnmarkskommisjonen har også drøftet hvorfor Høyesterett satte et skille mellom eldre og yngre hytter, som i Rt. 1948 s. 533 (Eidsfjord) i relasjon til rettighetsspørsmål knyttet til analoge hytter i Nesseby.

Kommisjonen la til grunn at Høyesterett satte et skille ved fjelloven 1920, blant annet fordi loven ble ansett å ikke gripe inn i befolkningens etablerte rettigheter.

Den resonnerer at:

«Når finnmarksloven er den første loven siden jordutvisningsresolusjonen av 1775 som fullt ut anerkjenner at det kan finnes etablerte rettigheter til utmarksbruk i fylket, synes det naturlig å

⁶⁸ LH-2020-55580 Statens anførsler

trekke et liknende skille ved finnmarkslovens ikrafttreden 1. juli 2006, som det Høyesterett gjorde i Eidsfjord-dommen ved fjelloven av 1920»⁶⁹.

Slik Finnmarkskommisjonen tolket Høyesterett, ble det satt et skille blant annet fordi fjellova 1920 fullt ut anerkjente at det fantes etablerte rettigheter i utmarken. For de analoge hytter oppsatt i Nesseby ble da skjæringstidspunktet satt til 1. juli 2006.

Ut ifra en slik betraktning kan et alternativt skjæringstidspunkt i reindriftssammenheng oppstilles ut ifra den lov som fullt ut anerkjenner at reindriftssamer har etablerte rettigheter i utmarken.

Departementet tok avstand fra den oppfatning som lå til grunn for reindrifftsloven 1933 om at reindrifftsretten var en uskyldig eller uskadelig nyttesrett, jf. Ot.prp. nr. 9 (1976-77) på s. 42.

Det la til grunn at reindrifftsretten var en rett, men likevel slik at retten var fastlagt på uttømmende måte i selve loven. Retten hadde det omfang og innhold som loven til enhver tid bestemte (på s. 42). Stortinget avsto fra å ta stilling til spørsmålet⁷⁰.

At reindrifftsretten har sitt eget grunnlag uavhengig av loven, ble anerkjent da lov av 23. februar 1996 nr. 8 trådte i kraft 01.07.1996 (LOV-1996-02-23-7), jf. Ot.prp. nr. 28 (1994-1995) på s. 28⁷¹.

Det at LOV-1996-02-23-7 anerkjente at reindrifftsretten har sitt eget grunnlag uavhengig av loven, innebar en anerkjennelse av reindriftssamenes rettigheter i utmarken. Det ble likevel ikke inntatt i selve lovteksten.

Reindrifftsloven 2007 har en bestemmelse i § 4 som anerkjenner at reindriftssamer på grunnlag av alders tids bruk har rett til å utøve reindrift innenfor det samiske reinbeiteområdet. 2007-loven har likevel ikke en bestemmelse som finnmarksloven 2006 § 5 annet, jf. første ledd, der det uttrykkelig i teksten legges til grunn at reindriftssamer både kan ha ervervet kollektive og

⁶⁹ Finnmarkskommisjonen Nesseby felt 2 kap. 11.3.2.2 s. 165, Rapport felt 5 Varangerhalvøya øst s. 109

⁷⁰ Ravna 2019 kap. 3.3.4 på s. 105

⁷¹ Ravna 2019 kap. 3.4 s. 108

individuelle rettigheter i utmarken. Heller har den ikke en bestemmelse som fjellova 1920 § 48, der det ble lagt til grunn at loven står tilbake for etablerte særrettigheter.

Samerettsutvalget II og Reindrifftslovutvalget (2022) foreslo å presisere i selve lovteksten at reindriftssamer har rett til beite, og de øvrige rettighetene, med mindre annet fremgår av særlige rettsforhold⁷². De øvrige rettighetene er blant annet retten til den grunn/tomt der de enkle reindriftsbygg er oppført, jf. Rt. 2001 s. 769 på s. 788. Denne nyanseforskjellen viser at reindriftssamer kan ha ervervet individuelle rettigheter i utmarken (f.eks en særlig bruksrett, eller eiendomsrett til tomt), så framt dette sannsynliggjøres.

Dersom Finnmarkskommisjonens resonnement legges til grunn, kan et mulig skille tidligst settes til 01.07.1996 da endringsloven trådte i kraft. Jeg legger avgjørende vekt på at det da ble anerkjent at reindrifftsretten har sitt eget grunnlag uavhengig av loven.

Det som svekker Finnmarkskommisjonens resonnement, er at Kommisjonens begrunnelse var knapp, jf. passusen «*naturlig*». Kommisjonens arbeid har i utgangspunktet samme vekt som juridisk teori.

Etter mitt skjønn legger jeg til grunn 01.07.1979, som skjæringstidspunkt, se begrunnelsen i kap. 5.4.3.

5.4.5 Saklighets- og forholdsmessighetskravet

Det følger av Grunnloven § 98 annet ledd at intet menneske må utsettes for usaklig eller uforholdsmessig forskjellsbehandling.

Høyesterett har lagt til grunn at Grunnloven § 98 nærmere utdypes gjennom likestillings- og diskrimineringsloven LOV-2017-06-16-51 (ldl.) § 6, jf. HR-2018-872-A (avsnitt 41).

Vurderingstema er om forskjellsbehandlingen bygger på saklige grunner, og er forholdsmessig, se HR-2018-872-A (avsnitt 41), sml. Rt. 2010 s. 1565 (avsnitt 33).

⁷² Reindrifftslovutvalget Forslag til endret reindrifftslov, § 3 s. 11 (år 2022), se også NOU 2007:13 s. 1220

Det følger av ldl. § 6 at diskriminering på grunnlag av blant annet etnisitet er forbudt. Etnisitet forstås som «*blant annet nasjonal opprinnelse, avstamning, hudfarge og språk*», jf. § 6 første ledd siste setning. Samene er et folk, jf. Grunnloven § 108, jf. Internasjonal konvensjon om sivile og politiske rettigheter 1966-12-16 art. 27, og HR-2017-2428-A (avsnitt 55), jf. ILO-Konvensjonen nr. 169 om urfolk og stammefolk i selvstendige stater § 1.

Dersom det legges til grunn at det forhold at en reindriftssamer som har oppført en reindriftshytte i utmarken før år 1979, se kap. 5.4.3, eller år 1996, se kap 5.4.4, er et tilstrekkelig sammenliknbart forhold med en gårdeier som oppførte nødvendig reindriftshytte før 1920, kan det legges til grunn at kravet om «*godkjennelse av Kongen*» innebærer en forskjellsbehandling av reindriftssamer basert på etnisitet.

Ved saklighets og forholdsmessighetsvurderingen kan det sees hen til Den europeiske menneskerettsdomstolens praksis etter EMK art. 14⁷³. EMD har lagt til grunn at «*where a difference in treatment is based on race or ethnicity, the notion of objective and reasonable justification must be interpreted as strictly as possible.*», jf. Case of Sejdić and Finci v. Bosnia and Herzegovina (avsnitt 44 og 43), jf. Case of Bakirdzi and E.C. v. Hungary (avsnitt 50). Staten har bevisbyrden for at en relevant forskjellsbehandling bygger på saklige grunner, og er forholdsmessig⁷⁴.

5.4.6 Prøvingsintensitet

Grunnloven § 98 er generelt utformet, og gjelder ikke bare ved sikringen av grunnlovsrettigheter. I teorien er det antatt at Rt. 1976 s. 1 (Kløfta) har overføringsverdi, slik at prøvingen av lovgivers begrunnelse for forskjellsbehandling vil være mer inngående på området for enkeltmenneskets personlige frihet eller sikkerhet, enn for økonomiske rettigheter som står i en mellomstilling, sml. (Kløfta-dommen på s. 5 og 6), se Grunnloven Historisk Kommentirutgave 1814-2020, Dag Michalsen m.fl. kap. 4.3 på s. 1045.

Kravet om «*godkjennelse av Kongen*» er påkrevd senest på det tidspunkt den sedvanebaserte retten er bortfalt, jf. passusen «*nødvendig*», jf. reindriftsloven 2007 § 21, se kap. 3.3.4. Kravet til godkjennelse av Kongen griper inn i enkeltindividets handlefrihet.

⁷³ se Mestad og Michalsen 2020 s. 1044 kap. 4.3, se Aall 2015 på s. 85

⁷⁴ se Mestad og Michalsen 2020 s. 1044 kap. 4.3

Dersom lovgiver hadde grepet inn overfor en fester til hytte i et festeforhold, slik at vedkommende ikke kunne disponere grunnen lenger, ville det i utgangspunktet vært tale om et inngrep i økonomiske rettigheter. Lovgiver har her grepet inn i reindriftssamens mulighet til å fortsette å disponere grunnen til hytte. Det tilsier at kravet om «*godkjennelse av Kongen*» i utgangspunktet ikke kan anses som et inngrep i den enkeltes personlige frihet og sikkerhet, jf. Rt. 1976 s. 1.

Selve bruken kan være et moment. Et offentlig samtykkekrav overfor f.eks. en hytte som brukes som bolig, en reindriftsbolig, eller opprinnelig reindriftsbolig, kan tenkes å være et inngrep i den personlige frihet eller sikkerhet på grunn av Grunnloven § 102, jf. EMK art. 8.

5.4.7 Saklighetskravet

Spørsmålet er om kravet om «*godkjennelse av Kongen*» er begrunnet i saklige hensyn.

Som redegjort for i kap. 4 er kravet om «*godkjennelse av Kongen*» begrunnet i tre hensyn. Kravet er begrunnet i grunneiernes interesse, reindriftens interesse, og at det ofte vil være gitt offentlig støtte.

Det mangler en begrunnelse på hvorfor kravet om «*godkjennelse av Kongen*» er i grunneiernes interesse. Tvert om er det slik at grunneiernes avtalefrihet ble innskrenket, se kap. 4.2.

Etter mitt skjønn er det ikke videre gitt at grunneiernes interesse er et saklig hensyn for å begrunne det statlige samtykkekravet.

Det at Staten vil innskrenke handlefriheten til å disponere den grunn som ble tatt til bruk til hytte, etter at den sedvanebaserte retten er bortfalt, ut ifra hensynet til andre reindriftsutøvere, reinen, og reindriften er et saklig hensyn, se kap. 4.3.

Om offentlig støtte som er et saklig hensyn, kan det i alle fall legges til grunn at dersom den reindriftsberettigede ikke har mottatt støtten, så vil ikke hensynet gjøre seg gjeldende. Se nærmere i denne avhandling kap. 4.4 hvor det redegjøres for offentlige støtteordninger før 1979.

Dersom reindriftssamen har mottatt støtte kan det være legitimt ønske fra staten at den vil at hytten skal fortsette å være i reindriften, ut ifra berikelsesbetraktninger, se kap 4.4.2.

Dette hensynet gjør seg likevel ikke gjeldene dersom Staten isteden for et krav om «*godkjennelse av Kongen*» hadde implementert en tilbakebetalingsordning. Dersom reindriftssamen kan tilbakebetale beløpet, muligens også inflasjonsjustert, foreligger det ingen berikelse. Dersom reindriftssamen velger å fjerne hytten, isteden for å overføre den til en annen reindriftsberettiget, er ikke heller kravet om et statlig samtykke alene egnet til å gi staten tilskuddet tilbake.

Etter mitt skjønn er det heller ikke gitt at offentlig støtte er et saklig hensyn som kan begrunne det statlige samtykkekravet etter § 21 tredje ledd.

5.4.8 Forholdsmessighetskravet

Spørsmålet er om forskjellsbehandlingen er forholdsmessig.

I juridisk teori er det lagt til grunn at «*[s]elve forskjellsbehandlingen er et forhold som krever særskilt begrunnelse. Man kan med andre ord godt tenke seg at et i utgangspunktet akseptabelt inngrep blir uforholdsmessig (og dermed uakseptabelt) på grunn av forskjellsbehandlingen. Lovgiveren må altså gi en overbevisende begrunnelse for forskjellsbehandlingen, for at den er nødvendig for å realisere et akseptabelt formål.*»⁷⁵

Dersom det legges til grunn at grunneiernes interesse, og offentlig støtte, ikke er saklige hensyn, som kan begrunne kravet til «*godkjennelse av Kongen*», se kap. 5.4.7, er kravet generelt begrunnet i reindriftens interesse.

Det følger av Grunnloven § 108 at det påligger statens myndigheter å legge forholdene til rette for at den samiske folkegruppe kan sikre og utvikle sitt språk, sin kultur og sitt samfunnsliv. Virkningen av kravet til «*godkjennelse av Kongen*» gir staten mer kontroll med med grunnen som er disponert til enkle byggverk. Det er gunstig for næringen generelt at reindriftshytter fjernes etter at driften opphører. Det kan være et behov for å gjøre gjeldende et

⁷⁵ se Mestad og Michalsen kap. 4.3 s. 1044

krav om godkjenning av Kongen mot hytter er eldre enn reindrifftsloven 1978, se kap. 5.4.3, eller 1996, se kap 5.4.4. Dersom det likevel foreligger en relevant forskjellsbehandling, trengs det likevel en begrunnelse fra lovgiver for hvorfor det var nødvendig å gripe inn overfor de reindriftshyttene i utmarken i motsetning til hyttene, som i Rt. 1948 s. 533. Departementet la til grunn generelle næringshensyn. Begrunnelsen er spinkel. De fremkommer ikke av forarbeidene at Departementet vurderte hensynet til de reindrifftsberettigede kravet måtte gå utover.

Dersom det foreligger en relevant forskjellsbehandling, må lovgiver begrunne forskjellsbehandlingen. Etter mitt skjønn kan det da legges grunn at det statlige samtykkekravet, jf. § 21 tredje ledd da ikke er forholdsmessig.

5.4.9 Oppsummering

For en gårdeier gjelder det et avtalerettslig samtykke for å kunne fortsette å disponere grunn til hytte etter at bruksretten er bortfalt. For en reindriftssame gjelder et avtalerettslig samtykke fra grunneier, og et offentlig samtykke fra staten.

En gårdeier har i kraft av sedvane rett til å ha hytte i samband med jakt, fiske, eller beite. Retten til avgiftsfri hytte er nødvendig, den er omsettelig, og det er en avgrenset krets av personer som er berettiget slik hytte. Ifølge reindrifftsloven § 21 er den sedvanebaserte retten reindriftssamer har til avgiftsfri hytte, karakterisert av at hytten brukes i samband med reindrift, den er nødvendig, den er omsettelig, og den tilkommer en avgrenset krets av personer. Sedvanen som er regulert i § 21 første ledd er etter mitt skjønn tilstrekkelig sammenliknbar med gårdeierens sedvane.

Karakteristisk for en jakt- og fiskehytte før fjellova 1920 er at hytten var oppført før reguleringslovgivningen. Det forelå ikke godkjennelseskrav da hytten ble oppført. Forholdet rundt hyttene var opprinnelig et anliggende mellom grunneier, og gårdeieren som hadde hytte. Reguleringslovgivningen anerkjente at det fantes etablerte rettigheter i utmarken.

Reindriftshyttene ble på den annen side regulert 1979. Det eksisterte ikke et krav om å godkjenne oppføring tidligere. Det var opprinnelig et anliggende mellom grunneier, og reindriftssamen som hadde hytte. Reindrifftsretten ble anerkjent senere enn år 1979.

Høyesterett begrunnet, i Rt 1948 s. 533, ikke eksplisitt hvorfor det ble satt et skille ved fjellova 1920.

Dersom forholdene er tilstrekkelig sammenliknbare kan forskjellsbehandlingen etter mitt skjønn vanskelig forsvares, at er saklig og forholdsmessig, sett hen til den knappe begrunnelsen for det statlige samtykke i forarbeidene. Da er kravet Grunnlovsstridig, jf. Grunnloven §§ 98 og 108.

5.5 EMK art. 14, jf. EMK art. P1-1.

Den europeiske menneskerettskonvensjonen (EMK) gjelder som norsk rett, jf. menneskerettsloven §§ 2, jf. 3. Det følger av Den europeiske menneskerettskonvensjonen (EMK) artikkel 14 at

“[t]he enjoyment of the rights and freedoms as set forth in this Convention shall be secured without discrimination ... ”.

Naturlig språklig forstått innebærer ikke EMK art. 14 et generelt forbud mot diskriminering. Konvensjonen oppstiller et forbud mot at det gjøres forskjell på personer ved utøvelsen av de rettigheter og friheter som ligger innenfor konvensjonens virkeområde.

For gårdeieren og reindriftssamen vil den sedvanebaserte retten til grunnen hvor hytten står opphøre dersom denne ikke lenger er «*nødvendig*», se kap. 2.6.5 til 2.6.6, og 3.3.4. Kravet til «*godkjennelse av Kongen*» får, for reindriftssamen, anvendelse dersom retten opphører, se kap. 3.8.2. Retten til eiendom, jf. EMK art. P1-1, er derfor i utgangspunktet ikke krenket, fordi reindriftssamen ikke lenger har en rett til å ha det enkle bygget stående på grunnen.

En gårdeier som har en nødvendig hytte, som er oppført før 01.10.1920, kan likevel avtale med grunneier at han/hun skal ha, eller i fremtiden få, bedre rett til den grunn som er disponert. Dersom det avtales at gårdeieren i framtiden skal få fortsette å disponere grunnen,

vil han/hun ha en berettiget forventning om å erverve retten avtalen forespeiler⁷⁶. Avtalen, eller kravet, er vernet av EMK artikkel P1-1.

En reindriftssame som har hevdet en rett til tomt der hytten står, eller inngått en avtale med grunneier om at han/hun skal ha, eller i fremtiden få, bedre rett til den grunn som er disponert, har i likens med gårdeieren en rett som er vernet av EMK P1-1.

Til forskjell fra gårdeieren vil kravet til «*godkjennelse av Kongen*» innskrenke reindriftssamens rett, eller krav til å disponere grunnen etter at den sedvanebaserte retten er bortfalt.

Ettersom kravet til «*godkjennelse av Kongen*» innskrenker en rett som er vernet av EMK, her EMK P1-1, vil reindriftssamen kunne prøve kravet om «*godkjennelse av Kongen*» mot EMK art. 14. Det er fordi et krav om godkjennelse av Kongen ikke gjelder mot en gårdeier som har ervervet en tilsvarende rett, eller et tilsvarende krav, mot grunneier.

⁷⁶ Solheim 2010 kap. 8.2.1 s. 221

Kilderegister

Lover og forskrifter, med forkortelser

Gjeldende lover

Grl.	Lov 17. mai 1814 kongeriket Norges Grunnlov (Grunnloven)
hevdsl.	Lov om hevd (Hevdslova) 9. desember 1966 nr. 1
servl.	Lov 29. november 1968 Lov um særlege råderettar over framans eigeedom [servituttlova]
fjell.	Lov om utnytting av rettar og lunnende m.m. i statsallmenningane (Fjellova) 6. juni 1975 nr. 31
tfl.	Lov om tomtefeste (Tomtefestelova) 20. mars 1996 nr. 106
mrl.	Lov om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett (menneskerettsloven) 21. mai 1999 nr. 30
reindriftsloven	Lov om reindrift (Reindriftsloven) 15. juni 2007 nr. 40
ldl.	Lov om likestilling og forbud mot diskriminering (likestillings- og diskrimineringsloven) 1. januar 2018

Opphevede lover

	Lov 8. august 1908 nr. 2 om vernskogens bevarelse og mot skogens ødelæggelse m.v.
Fjellova	Lov om utnyttelse av rettigheter til beite, fiske, jakt og fangst m.v. i statens almenninger 12. mars 1920 nr. 5

Reindrifftsloven (1933) Lov 12. mai 1933 nr. 3 Lov om reindrift
reinl. Lov 9. juni 1978 nr. 49 Lov om reindrift
Lov av 23. februar 1996 nr. 8 Lov om endringer i
reindrifftsloven, jordskifteloven og viltloven

Forarbeider

Indst. S. LIV. (1919.) Indstilling fra konstitusjonskomiteen om godkjendelse av konvention mellem Norge og Sverige angaaende flytlappenes adgang til reinbeitning. (St. prp. nr. 47 for 1919)

Fjeldlovkomiteen 1916 Indstilling til lov om bygdernes utnyttelse av sine bruksrettigheter til beite, fiske, jakt og fangst m. v. i statens almenninger — med bilove avgitt av den i medhold av Stortingets beslutning av 19de juli 1912 nedsatte komite (Fjeldlovkomiteen).
Utkast til lov om reindrifften. Efter Landbruksdepartementets anmodning utarbeidet av riksadvokat Kjerschow. 1922

Innstilling 1964 Innstilling avgitt av den norsk-svenske reinbeitekommissjon av 1964

Innstilling 1966 Innstilling fra reindrifftslovkomiteen. Komiteen oppnevnt ved kongelig resolusjon av 29. april 1960. Innstillingen avgitt 23. november 1966.

Ot.prp. nr. 55 (1972-1973) Om lov om utnyttning av rettar og lunnende m.m. i statsallmenningane (fjellova). Dato 4. mai 1973. Utgiver: Landbruksdepartementet.

Ot.prp. nr. 32 (1973-1974)	Om lov om utnytting av rettar og lunnende m.m. i statsallmenningane (fjelleva)
Ot.prp. nr. 9 (1976-1977)	Om lov om reindrift
NOU 2001: 35	Forslag til endringer i reindrifftsloven
Ot.prp.nr.28 (1994-1995)	Om lov om endringer i reindrifftsloven, jordskifteloven og viltloven
Ot.prp. nr. 25 (2006-2007)	Om lov om reindrift (reindrifftsloven)
NOU 2007: 13 A	Den nye sameretten; Utredning fra Samerettsutvalget Del I, II og III (kap. 1-15) 12. mars 2007
NOU 2007: 13 B	Den nye sameretten; Utredning fra Samerettsutvalget Del III – kapittel 16-24
Dokument 16 (2011–2012)	Rapport til Stortingets presidentskap fra Menneskerettighetsutvalget om menneskerettigheter i Grunnloven
NOU 2018: 11	Ny fjellov
Reindrifftslovutvalget	Forslag til endret reindrifftslov (År 2022)

Forskrifter

FOR-1982-11-01-1569	Forskrift for godkjenning av gjeterhytter i reindrifften 1. november 1982
FOR-1984-06-22-1302	Forskrift om seter og tilleggsjord m.m. i statsallmenning

23. juni 1984

FOR-1995-07-01-679 Forskrift om delegering av myndighet etter lov av 6. juni 1975
nr. 31 om utnytting av rettar og lunnende m.m. i
statsallmenningane (fjellova)

Rettsavgjørelser

Rt. 1931 s. 57

Rt. 1955 s. 361 (Marsfjell)

Rt. 1948 s. 533 (Eidsfjord)

RG 1972 s. 315

Rt. 1976 s. 1 (Kløfta)

RG 1978 s. 74

Rt. 1979 s. 1283

Rt. 1986 s. 148

Rt. 1990 s. 500

Rt. 1995 s. 644

Rt. 2001 s. 769

Rt. 2005 s. 1757

Rt. 2010 s. 1565

HR-2016-2017-A

HR-2017-1230-A

HR-2017-2428-A

HR-2018-897-A

HR-2019-282-S

LH-2020-55580

HR-2021-2275-A

Rettsavgjørelser fra Den europeiske menneskerettsdomstolen

Case of Konstantin Markin v. Russia

Case of Khamtokhu and Aksenchik v. Russia

Case of Sejdić and Finci v. Bosnia and Herzegovina

Case of Bakirdzi and E.C. v. Hungary

Sivilombudsmannspraksis

SOMB-2009-586

Finnmarkskommisjonens rapporter

13. februar 2013

Finnmarkskommisjonen Rapport felt 2 Nesseby

24. juni 2014

Finnmarkskommisjonen Rapport felt 5 Varangerhalvøya øst

Konvensjoner

Reinbeitekonvensjonen

Konvensjon av 5. februar 1919 mellom Norge og Sverige om flyttsamenes adgang til reinbeiting (Reinbeitekonvensjonen)

VCLT

Wien-konvensjonen om traktatretten 23. mai 1969

EMK

Den europeiske menneskerettighetskonvensjon

SP

Internasjonal konvensjon om sivile og politiske rettigheter

Konvensjon nr. 169

Konvensjon om urbefolkninger og stammefolk i selvstendige stater

Direktoratet for statens skogers rundskriv

1968

Rundskriv A. nr. 29/68 4. mai 1968

1987

Rundskriv MA 18/87 27.04.1987

Reindriftsavtalen 1976-1977

St.prp. nr. 170 (1975-76)	Om hovedavtale for reindriftsnæringen
Budsjett-innst. S. nr. 9. Tillegg nr. 2. (1976-77)	Innstilling fra landbrukskomiteen om reindrifftsavtalen 1977-78 og om endringer i statsbudsjettet for 1977 (St.prp.nr. 1 Tillegg nr. 20)
	Reindrifftsavtale 1. januar 1977 – 31. desember 1978.

Litteratur

Johansen og Høgetveit Berg 2001	Johansen, Johny og Høgetveit Berg. Bortfall av allmenningsrett. Lov og rett, 2001/10.
Solheim 2010	Solheim, Stig H. Eiendomsbegrepet i Den europeiske menneskerettskonvensjonen. Cappelen Akademisk forlag
Aall 2015	Aall, Jørgen. Rettsstat og menneskerettigheter 5. utgave Bokforlaget 2018
Falkanger 2017	Falkanger, Thor. Lokal sedvanerett – knyttet til fast eiendom – Thor Falkanger, Nordiske Institutt for Sjørett. Universitetet i Oslo
Skoghøy 2018	Skoghøy, Jens Edvin A. Rett og Rettsanvendelse Universitetsforlaget 2018
Ravna 2019	Ravna, Øyvind. Same- og reindrifftsrett. Gyldendal Norsk Forlag AS
Bugge 2019	Bugge, Hans Christian. Lærebok i miljøforvaltningsrett 5. utgave, Universitetsforlaget

Mestad og Michalsen 2020 Mestad, Ole og Michalsen, Dag. GRUNNLOVEN Historisk kommentarutgave 1814-2020. Universitetsforlaget

Utgård 2020 Utgård, Karl Arne. Retten til jakt og fiske i statsallmenningane. Tidsskrift for eiendomsrett Vol.16, Utg.1

Strøm Bull 2020 Strøm Bull, Kirsti. Reindriftsloven Lov om reindrift 15. juni 2007 nr. 40 Lovkommentar Universitetsforlaget

Annet

Brev fra Landbruksdepartementet til Norges Fjellstyresamband 30. april 1997

Håndbok for fjellstyre: <https://handbok.fjellstyrene.no/54-buer-bygd-fr-1920> Dato 12.14.2020

Rundskrivsamling til fjellstyrepermen 2019-2023, Statskog:

https://statskog.s3.amazonaws.com/pdf_word/eiendom/statsallmenning/Rundskrivsamling.pdf?mtime=20200124100806 Dato 14.12.2022

Norges bondelag: <https://www.bondelaget.no/vestland/nyhende/stolsdrift-for-i-tida>

Dato: 14.12.2022

Berg, Bård A. Fra veidekultur til reindriftsavtale Om tamreindriftens historie i Norge Lærerhøgskole, 1994.

Berg, Bård A. Næring og kultur Norsk Reindriftsamers Landsforbund 50 år (1947-97)

Davvi Girji OS, 1997

Norske reindriftssamers landsforbund årsmelding 1979-1980

Innstilling avgitt av den norsk-svenske reinbeitekommissjonen 1964